

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

На тему: УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ

Виконала: студентка 4 курсу,
групи ЕН-41

Спеціальності 073 «Менеджмент»
Освітньо-професійної програми
«Менеджмент організацій»

Вероніка ПАРФЬОНОВА

Керівник наукової роботи: кандидат
економічних наук, доцент

Володимир ПУРТОВ

Рецензент: к.е.н., доцент
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі і логістики
НТУ «ХПІ»
Інна ІППОЛІТОВА

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет _____ економічний _____
Кафедра _____ економіки та менеджменту _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень _____ бакалавр _____
Спеціальність _____ 073 «Менеджмент» _____
Освітньо-професійна програма _____ «Менеджмент організацій» _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ганна ДОРОШЕНКО
(підпис) (ініціали, прізвище)

«06» червня 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Парфьонові Вероніки Миколаївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Управління соціально-економічним розвитком території»

керівник роботи Пуртов Володимир Федорович, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від

«09» квітня 2024 року № 2101-5/786

2. Строк подання студентом роботи «05» червня 2024р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити: розкрити теоретичну сутність управління соціально-економічним розвитком території; обґрунтувати вплив воєнної агресії Росії проти України на соціально-економічний розвиток території; провести аналіз економічної складової розвитку територій України; оцінити соціальну складову розвитку територій України; розробити диференційований підхід управління соціально-економічним розвитком регіонів України в умовах воєнного конфлікту.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи
1	Розробка та узгодження змісту кваліфікаційної роботи магістра, ознайомлення з літературними джерелами за темою.
2	Робота над теоретичним розділом.
3	Доопрацювання першого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Написання другого розділу кваліфікаційної роботи.
4	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника. Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи.
5	Доопрацювання кваліфікаційної роботи згідно з рекомендаціями наукового керівника, подання до рецензування.
6	Подання роботи на кафедру

5. Дата видачі завдання «12» вересня 2023 р.

Здобувач вищої освіти

Вероніка ПАРФЬОНОВА
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

Володимир ПУРТОВ
(прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми

Світлана БАБИЧ
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ	7
1.1 Теоретична сутність управління соціально-економічним розвитком території	7
1.2 Вплив воєнної агресії Росії проти України на соціально-економічний розвиток території	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	25
2.1 Аналіз економічної складової розвитку територій України	25
2.2 Оцінка соціальної складової розвитку територій України	33
2.3 Диференційований підхід управління соціально-економічним розвитком регіонів України в умовах воєнного конфлікту	40
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Соціально-економічний стан територій України має значний вплив на загальний стан як економічного, так і соціального сектору. Ці регіони є ключовими складовими загальнонаціональної економіки та забезпечують значну частку валового внутрішнього продукту (ВВП) країни. Ба більше, вони відіграють важливу роль у формуванні соціальної структури, визначаючи рівень зайнятості, доступність освіти та охорони здоров'я, а також якість життя населення. Таким чином, стан територій України безпосередньо впливає на загальне економічне зростання країни та добробут її громадян.

Україна, з точки зору промислового розвитку, характеризується нерівномірністю в різних регіонах. Деякі області мають розвинену промислову базу і високий рівень виробництва, в той час як інші мають обмежені можливості в цьому відношенні. Цей нерівномірний промисловий ландшафт відображає відмінності в інфраструктурі, доступності ресурсів, інвестиційному кліматі та інших факторах, що впливають на економічний розвиток регіонів. З погляду промислового розвитку, східні регіони України мають більш розвинену промислову базу порівняно з іншими регіонами. Промислові підприємства східних регіонів відіграють ключову роль в економіці країни, оскільки забезпечують значну частину промислового виробництва та експорту. Їхня діяльність суттєво впливає на економічне зростання та загальний стан економіки України загалом.

Останніми роками Україна дійсно зосередилася на розвитку сільського господарства, на шкоду промисловому сектору. Це зрушення негативно позначилося на соціально-економічному стані країни. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до серйозних руйнувань інфраструктури, втрати життів і руйнування економічної діяльності. Східні регіони, що знаходяться ближче до конфліктної зони, зіткнулися з особливо важкими наслідками. Руйнування виробничих об'єктів, перекриття доріг і комунікацій призвело до зниження економічної активності та втрати робочих місць. Внаслідок

цього, соціально-економічний стан регіонів, особливо східного, значно погіршився, створюючи серйозні виклики для відновлення та розвитку, тому дана тема кваліфікаційної роботи є актуальною.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є теоретичне та практичне обґрунтування сучасного управління соціально-економічним розвитком території.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- 1) розкрити теоретичну сутність управління соціально-економічним розвитком території;
- 2) обґрунтувати вплив воєнної агресії Росії проти України на соціально-економічний розвиток території;
- 3) провести аналіз економічної складової розвитку територій України;
- 4) оцінити соціальну складову розвитку територій України;
- 5) розробити диференційований підхід управління соціально-економічним розвитком регіонів України в умовах воєнного конфлікту.

Об'єктом роботи є процеси, що впливають на соціально-економічний розвиток території.

Предметом роботи є механізми що забезпечують соціально-економічний розвиток території.

Апробацію матеріалів підтверджено на основі тез доповідей під час участі у науково-практичній конференції.

Методи дослідження. При написанні роботи було використано загальнонаукові методи дослідження, що включають аналіз літературних джерел, емпіричні дослідження, кейс-стадії, моделювання та прогнозування, а також системний аналіз.

Елементи наукової новизни:

- 1) на основі літературних джерел обґрунтовано поняття «регіон», визначено негативні наслідки для соціально-економічного становища регіонів після повномасштабного вторгнення Росії на територію України;
- 2) розроблено напрямки диференційованого підходу управління соціально-економічним розвитком регіонів України в умовах воєнного конфлікту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ

1.1 Теоретична сутність управління соціально-економічним розвитком території

Управління - це процес впливу на об'єкт управління з метою досягнення певної цілі, що здійснюється через управлінську програму, оцінку реакції об'єкту на управлінські впливи та зміни в зовнішньому середовищі. Цей вплив спрямований на підтримку, покращення ефективності функціонування або розвиток об'єкту управління. Навіть у випадках, коли формальне керівництво відсутнє, управління відбувається за умови наявності впливу на процеси, і цей вплив може бути як конструктивним, так і деструктивним. У першому випадку він визначається передбачуваними наслідками та залежить від відповідальних осіб за управлінські дії, у другому - відбувається без чіткого керівництва та може мати випадковий характер.

Протягом усієї історії людства, проблема соціально-економічного розвитку залишається критично важливою, як з теоретичної, так і практичної точок зору. Сучасні тенденції регіоналізації суспільного розвитку та зростання інтенсивності процесів праці неминуче вимагають уточнення поняття «соціально-економічний розвиток регіону» як ключової економічної категорії. Проте, це поняття не визначено чітко в нормативних документах та залишається предметом активної дискусії серед науковців. Особливо важливою є ця обґрунтована оцінка для фахівців, дослідників і працівників управління, які стикаються з принципово важливими питаннями, пов'язаними з розробкою стратегій регіонального розвитку, визначенням цілей і завдань, а також розвитком наукової регіоналістики. Ця проблема є багатогранною і включає в себе широкий спектр питань, таких як ефективне використання ресурсів, процес відтворення на рівні регіону в контексті

єдиного економічного простору, а також соціально-економічний розвиток регіонів як самодостатніх систем.

У контексті історії можна зауважити, що перші концепції регіонального розвитку виникали у географічній науці, де вчені спробували визначити особливості розміщення різних видів економічної діяльності. Наприклад, М.М. Колосовський відзначав, що у будь-якій науці ключовими є вихідні поняття, а в географії це вчення про регіон.

Проте, інші дослідники, такі як А.С. Маршалова та А.С. Новосолов, вказують, що поняття «регіон» є базовим не лише для географії, а й для всіх економічних наук, які стосуються просторових аспектів суспільного відтворення.

Погляди на поняття «регіон» змінюються з розвитком економічних систем. Наприклад, у XIX-XX століттях, у період індустріальної економіки, регіон частіше розглядали з галузевої, організаційно-економічної, управлінської, територіально-виробничої, соціально-економічної, адміністративної та ресурсної точок зору.

Однак, у зв'язку з особливостями сучасної економіки, яка базується на знаннях і інноваціях, доцільно додати до ряду підходів трактування поняття «регіон» інноваційно-інвестиційний підхід. Цей підхід акцентує увагу на інноваційних технологіях у виробництві, стійкому потоці інвестицій з метою перспективного розвитку промисловості регіону та на здатності людського потенціалу до досягнення економічної ефективності у взаємодії економічних суб'єктів.

За поглядом автора, за інноваційно-інвестиційним підходом регіон визначається як економічна територія, яка враховує специфіку міжгалузевих зв'язків у сучасному виробництві. Цей підхід акцентує на нерозривному зв'язку у всьому ланцюзі процесу відтворення суспільного продукту, робочої сили, природного середовища та розвиненого людського потенціалу та інвестиційної активності.

З цього визначення випливає, що поняття «регіон» і «розвиток» мають глибоку взаємозв'язаність. У науковому дискурсі існують різні погляди на

трактування сутності категорії «розвиток». Розвиток розглядається як вищий тип зміни, що охоплює якісні перетворення у матерії і свідомості, перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового. Важливо відзначити, що розвиток не просто описує будь-яку зміну в структурі об'єкта, але лише ту, яка пов'язана з якісними перетвореннями у внутрішній структурі об'єкта, у його функціональних елементах, зв'язках і залежностях.

В таблиці 1.1 представлено морфологічну оцінку поняття «регіон».

Таблиця 1.1 - Морфологічна оцінка поняття «регіон»

№ п/п	Автор	Поняття	Ключові слова
1	Лучик В.Є. [7, с.129]	Регіон розглядається «як сукупність різних галузей господарської території, яка охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ і послуг»	галузі господарської території
2	Герасимчук З.В. [8, 29-30]	Регіон – соціо-еколого-економічна система господарської території, самостійна в адміністративно-правовому відношенні, яка є складовою частиною країни, виділяється своїм економіко-географічним положенням, комплексом природних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних проблем, а також високим рівнем внутрішніх соціально-економічних зв'язків.	соціо-еколого-економічна система
3	Книш Я.В. [9]	Регіон слід розглядати як просторову територіально-економічну систему, що включає взаємовідносини «природа-бізнес-населення-влада», саморегулює економічні процеси та зв'язки та підпорядковується центральному рівню влади країни.	саморегулює економічні процеси
4	Токарчук О.В. [10]	Регіон – це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює структуру економіки, яка характеризується співвідношенням різних галузей господарства, різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни.	підсистема соціально-економічного комплексу країни

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4
5	Томашевськ А.О. [11]	Регіон – сукупність природничих, історично сформованих, відносно стійких економічних, соціальних, національних особливостей	стійкі економічні особливості
6	Гудзь П. В. [12, с.21]	Регіон – система економічних, фінансових, соціальних, політичних, правових, екологічних відносин в межах адміністративно-територіального ділення, метою якої є задоволення потреб суб'єктів суспільно-економічних процесів в сприятливих умовах для життя і діяльності (творчості).	задоволення потреб суб'єктів суспільно-економічних процесів
7	Богашко О. Л. [13, с. 21]	Регіон – це адміністративно-окреслена, територіально цілісна частина країни, яка має характерний комплекс природних, трудових, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів, що визначають її спеціалізацію і економічні зв'язки та напрям господарської діяльності в системі державного господарства, забезпечують відтворювальний процес розвитку, сприяють економічній самостійності у вирішенні внутрішніх питань життєдіяльності	територіально цілісна частина країни
8	Бут Т. В.	Регіон – господарська територія, яка враховує особливості міжгалузевих зв'язків на сучасному виробництві, характерним для якого є нерозривний зв'язок цілого ланцюга процесу відтворення суспільного продукту, робочої сили і природного середовища та інноваційно-розвиненого людського потенціалу і інвестиційної активності.	нерозривний зв'язок цілого ланцюга процесу відтворення суспільного продукту
Визначення автора		Регіон це територіально цілісна частина країни яка має характерний комплекс природних, трудових, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів, для задоволення потреб суб'єктів суспільно-економічних процесів в сприятливих умовах для життя і діяльності	

За матеріальним підходом розвиток визначається як необоротна, спрямована та закономірна зміна як матеріальних, так і ідеальних об'єктів. Ці три властивості є визначальними для процесів розвитку, відокремлюючи їх від інших видів змін: оборотність змін вказує на циклічність функціонування, відсутність закономірності характеризує катастрофічні випадкові процеси, а відсутність спрямованості зміни призводить до втрати її характерної внутрішньої взаємозалежності. Результатом розвитку є поява нового якісного стану об'єкта, що відбувається за рахунок зміни його складу або структури, тобто з'явлення,

трансформація або зникнення його елементів і зв'язків. Здатність до розвитку є загальною властивістю матерії та свідомості. Цю концепцію підтримують Фролова І.Т., яка розглядає розвиток як закономірну, спрямовану якісну зміну матеріальних і ідеальних об'єктів, а також Ожегов С.І. та Шведова Н.Ю., що розуміють розвиток як перехід від одного стану до іншого, від простого до складного, від нижчого до вищого.

Зокрема, С.П. Дудна розглядає розвиток як сукупність спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що виникають внаслідок протиріч у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища.

Час відіграє значну роль у процесах розвитку: по-перше, розвиток відбувається в реальному часі; по-друге, саме час виявляє спрямованість розвитку. Проте, варто зазначити, що поняття "хід часу" не збігається з поняттям "процес розвитку", оскільки розвиток об'єкта є результатом життєдіяльності самого об'єкта, а не просто об'єктивної маршрутизації часу.

Аналіз літературних джерел дозволяє структурувати ознаки розвитку таким чином (див. рис. 1.1). Вихідними принципами цієї систематизації є соціально-економічні та регіональні особливості.

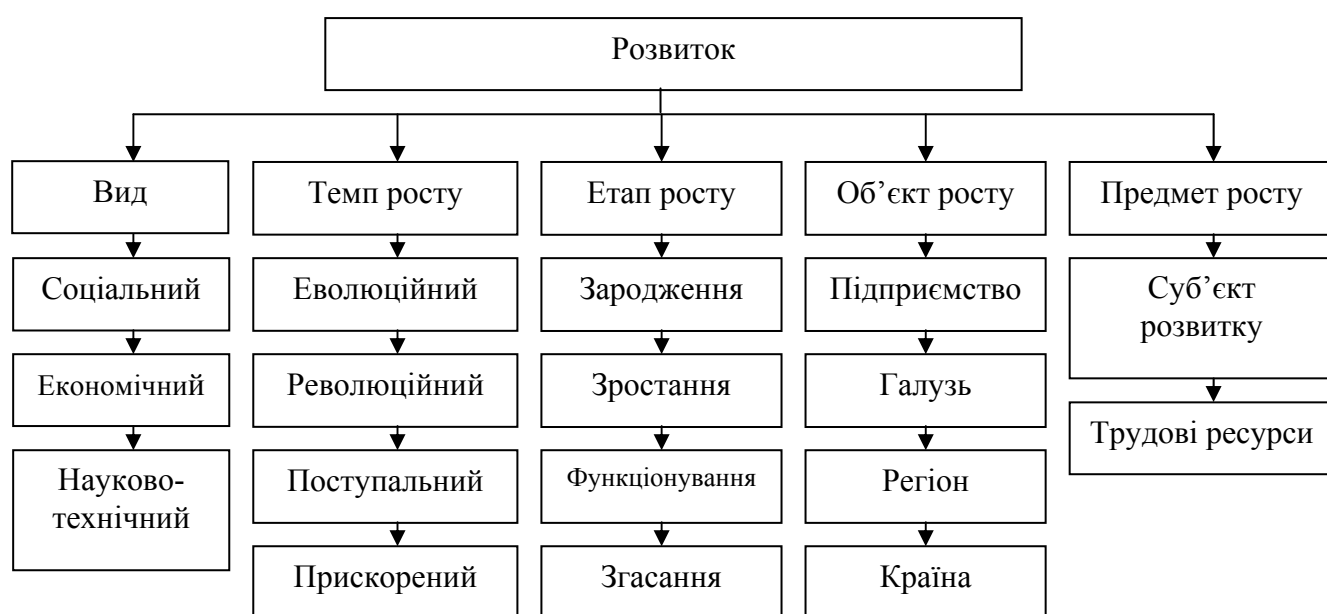

Рис.1.1 – Основні ознаки поняття «розвиток»

Важливо відзначити, що деякі дослідники, бажаючи підкреслити різні аспекти соціально-економічного розвитку регіонів, використовують більш широкий спектр термінів і понять, таких як «еволюція», «прогрес», «модернізація» та інші. Важливо зауважити, що між цими поняттями існує значна різниця. Наприклад, поняття «еволюція», яке має багато спільного з «розвитком», зазвичай трактується як процес соціальних змін, що формують кожен новий стан якісно та кількісно більш досконалим в порівнянні з попереднім.

А.С. Філіпенко підкреслює, що «еволюцію» часто розглядають як процес, який природно відбувається сам по собі і є, таким чином, синонімом саморозвитку. Т. Спенсер розуміє «еволюцію» як перехід від однорідності до різноманітності, як поєднання диференціації та інтеграції, досягнення соціальної рівноваги шляхом адаптації системи до внутрішніх і зовнішніх змін. У деяких випадках у працях різних вчених можна спостерігати ототожнення "еволюції" та «розвитку».

Спробуючи відмежувати еволюцію від розвитку, А.С. Філіпенко цитує думки окремих авторів:

- різниця між еволюцією та розвитком полягає в тому, що перша передбачає переважно зовнішні впливи та поверхневі процеси, тоді як розвиток включає внутрішні зміни та процеси, що спричиняють глибинну функціональну перебудову об'єктів та їх складових, а також самої природи окремих частин цілого;

- еволюція базується на мінливості та випадковості, тоді як розвиток виходить з циклічної повторюваності та стійкості.

Проте, можна стверджувати, ці різниці є дещо умовними, оскільки навіть у вивченні розвитку регіону досліджуються зовнішні впливи та дії.

Можна сказати, що найвагоміша відмінність між еволюцією та розвитком полягає в тому, що еволюція - це зміна станів територіальної суспільної системи, що відбувається без усвідомленої участі людини, частини суспільства або суспільства в цілому, тоді як розвиток - це зміна таких станів, яка є результатом людських дій (прогнозування, керівництва, управління та ін.). Дослідження

сутності поняття «розвиток» дозволяє стверджувати, що це процес сукупних змін у соціально-економічній системі регіону, спрямований на перехід до нового якісно-кількісного стану під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, що діють у часі та просторі.

Деякі дослідники часто змішують поняття «розвиток» і «економічний розвиток». Наприклад, у своїй монографії А.С. Філіпенко наголошує, що «економічний розвиток» можна розкрити шляхом розгляду різних аспектів цього процесу, а також порівняти його з іншими категоріями, такими як прогрес, еволюція, модернізація, зростання тощо.

Із цього випливає, що наукова література розглядає дві групи вчених: одні пов'язують економічний розвиток із підвищенням добробуту, доходів, покращенням якості життя, а інші акцентують увагу на загальних закономірностях цього процесу, таких як циклічність та зв'язок з прогресом, еволюцією тощо.

Наприклад, Л. Безчасний, Г. Мюрдаль, А. Кругер, Л. Бальцерович, Х. Томас належать до першої групи, яка асоціює економічний розвиток з покращенням якості життя. З іншого боку, Б. Габовіч, Г. Кларке, Д. Лук'яненко акцентують увагу на загальних закономірностях цього процесу, які включають циклічність та зв'язок з прогресом і еволюцією.

У той час як Р. Нуреев, С. Енке, Г. Арндт підкреслюють комплексний, багатомірний характер цього процесу, що відбувається у технічній, економічній, соціальній, політичній та інституціональній сферах, включаючи інфраструктуру, технології, освіту та головні фактори виробництва, такі як капітал, природні ресурси та праця.

Інші дослідники співлять розвиток з якісними трансформаціями об'єктів, виникненням нових соціальних форм, інноваціями та новаторством, а також з перетворенням внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків цих об'єктів.

Аналіз дослідження дозволяє зрозуміти, що поняття «розвиток» та «економічний розвиток» не ідентичні, що підтверджується рис. 1.2, де представлено основні відмінні риси економічного розвитку.

Рис.1.2 – Характеристика поняття «економічний розвиток»

Джерело: [22]

Економічний прогрес - це переважно процес вдосконалення всіх компонентів економічної системи, що виявляється у зростанні добробуту населення та підвищенні його життєвого рівня. Головний акцент робиться на поліпшенні структури виробництва, гармонізації розподільчих відносин і розвитку людського потенціалу.

В.П. Залуцький визначає соціально-економічний розвиток як зміни у соціальних та економічних показниках, які відбуваються внаслідок виконання рішень щодо використання соціально-економічного потенціалу. Це означає, що досягнення соціально-економічного розвитку пов'язано з ефективним використанням соціально-економічного потенціалу та рішень керівництва щодо його використання.

Соціально-економічний розвиток регіону має бути організованим таким чином, щоб усі зміни, що відбуваються у його технологічному комплексі,

виробничій, інноваційній та організаційній сферах, сприяли збереженню та покращенню стабільності та інших характеристик, що відповідають розвитку регіону.

Зауваження Семенової Ф.З. та Борлакова З.А. вказують на те, що соціально-економічний розвиток регіону перш за все визначається його станом під час соціально-економічних змін та загальними макроекономічними тенденціями для країни. Ці тенденції включають наростання техніко-економічних нерівностей, зниження схильності до інвестування і заощадження, екстенсивне використання робочої сили, зростання негативних соціально-демографічних процесів, посилення соціальної та економічної напруги та падіння рівня життя [17].

Ці особливості значною мірою диференційовані об'єктивними факторами, такими як природно-ресурсний і трудовий потенціал, географічне положення, політична та соціальна ситуація, орієнтація на виконання певних соціальних функцій і т.д.

Однак, це твердження має свої обмеження, оскільки ці тенденції поглиблюють регіональні проблеми, а специфічні особливості конкретних регіонів визначають основні відмінності в проведенні соціально-економічних змін. Можна підтримати думку цих науковців щодо розвитку, який визначається змістом та структурою самого регіону, складом його речової основи і роллю в системі територіального розвитку та інтегральної праці.

За факторним підходом зарубіжних дослідників, що викладений у монографії С.Г. Светунькова, А.В. Заграновської, І.С. Светунькова [22, с. 48], соціально-економічний розвиток регіону представляє собою складний об'єкт, оскільки його рівень залежить від впливу багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів та умов. Якщо економічні показники регіонального розвитку в основному визначаються особливостями регіональної економіки, то стан соціальної сфери регіону залежить як від економічних, так і від соціальних факторів, що притаманні самому регіону, а також від дій уряду країни щодо гармонізації рівня соціального захисту та підтримки населення країни, незалежно від успішності або неуспішності регіональних влад.

За економіко-соціальним підходом, як відзначає Мурашко І.С. [13, с.54], соціально-економічний розвиток регіону оцінюється на основі двох основних компонентів: економічного і соціального. Економічна складова включає зростання обсягу виробництва, підвищення ефективності на виробництві та внесок підприємств у економіку регіону та країни. Соціальна складова полягає у досягненні повної зайнятості населення та відновленні людських ресурсів.

Інший погляд на інвестиційний підхід до соціально-економічного розвитку висловлює академік Геєць В.М. Він вбачає, що модель економічного розвитку, що активізує платоспроможний попит населення через державний бюджет, вже не ефективна. В рамках цієї моделі віддавана перевага не інвестиціям, а платоспроможному попиту населення, включаючи кошти, отримані від позик та трансфертів від оstarбайтерів. Наприклад, державні позики спрямовуються на підвищення доходів найбільш вразливих шарів населення, які витрачають ці кошти на покупку необхідних товарів, включаючи імпорти. У зв'язку з цим вчений пропонує змінити модель розвитку економіки та переорієнтувати її на використання залучених ресурсів з сфери споживання на інвестиційну сферу.

Підсумовуючи вищезазначене, можна визначити, що існують різні підходи до розуміння поняття «соціально-економічного розвитку регіону», кожен з яких відповідає певному етапу еволюції економічних систем. У сучасних умовах інноваційної економіки найбільш обґрунтованим є розуміння цього поняття за інноваційно-інвестиційним підходом. Згідно з цим підходом, «соціально-економічний розвиток регіону» розглядається як процес динамічних змін у соціально-економічній системі регіону, що ґрунтується на розвитку та інвестиційній активності. Цей процес спрямований на постійне покращення якості життя населення регіону на всіх етапах відтворення, шляхом досягнення нового якісно-кількісного стану його складових елементів і взаємозв'язків під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів середовища. Основною метою цього процесу є створення сприятливих матеріальних і нематеріальних умов для життя мешканців регіону.

1.2 Вплив воєнної агресії Росії проти України на соціально-економічний розвиток території

Військові конфлікти чинять руйнівний вплив на соціально-економічну систему держави з кількох причин. По-перше, військові дії призводять до руйнування інфраструктури, промислових об'єктів, сільськогосподарських угідь та інших ключових елементів економіки, що призводить до значних економічних втрат і скорочення виробництва.

По-друге, воєнні конфлікти часто призводять до масової евакуації населення, втрати робочої сили та вимушених переміщень, що знижує виробничі потужності та загострює проблеми з трудовим ринком.

Третє, військові дії створюють нестабільність і невизначеність, що відлякує інвесторів, сповільнює економічне зростання і розвиток бізнесу. Унаслідок цього погіршується інвестиційний клімат, посилюється інфляція та нестабільність національної валюти.

Крім того, воєнні конфлікти призводять до скорочення бюджетних доходів через необхідність спрямування коштів на військові потреби, що зменшує фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я та інших важливих секторів, які сприяють стабільності та благополуччю суспільства.

Таким чином, воєнні конфлікти чинять серйозний і руйнівний вплив на соціально-економічну систему держави, підбиваючи її стабільність і сповільнюючи розвиток.

Вторгнення з 22 лютого 2022 року мало значний вплив на соціально-економічний стан регіонів. Унаслідок конфлікту виникли серйозні економічні потрясіння, що призвело до руйнувань інфраструктури, втрати робочих місць, скорочення виробництва та торгівлі. Крім того, конфлікт призвів до гуманітарної кризи серед населення, посилення потоків біженців і погіршення умов життя багатьох людей. Політична нестабільність також погіршила обстановку, зробивши негативний вплив на інвестиційний клімат і міжнародні відносини, що позначилося на подальшому розвитку регіонів.

Повномасштабне вторгнення Росії на Україну у 2022 році викликало значну хвилю реакцій як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Ці події відбилися на соціально-економічному стані не лише в самій Україні, але й у сусідніх країнах і в міжнародній спільноті загалом. Воєнні дії, політичні напруги, економічні труднощі та інші наслідки вторгнення мають серйозний вплив на розвиток регіону та життя місцевого населення.

Основні негативні наслідки для соціально-економічного становища регіонів наведено на рисунку 1.3.

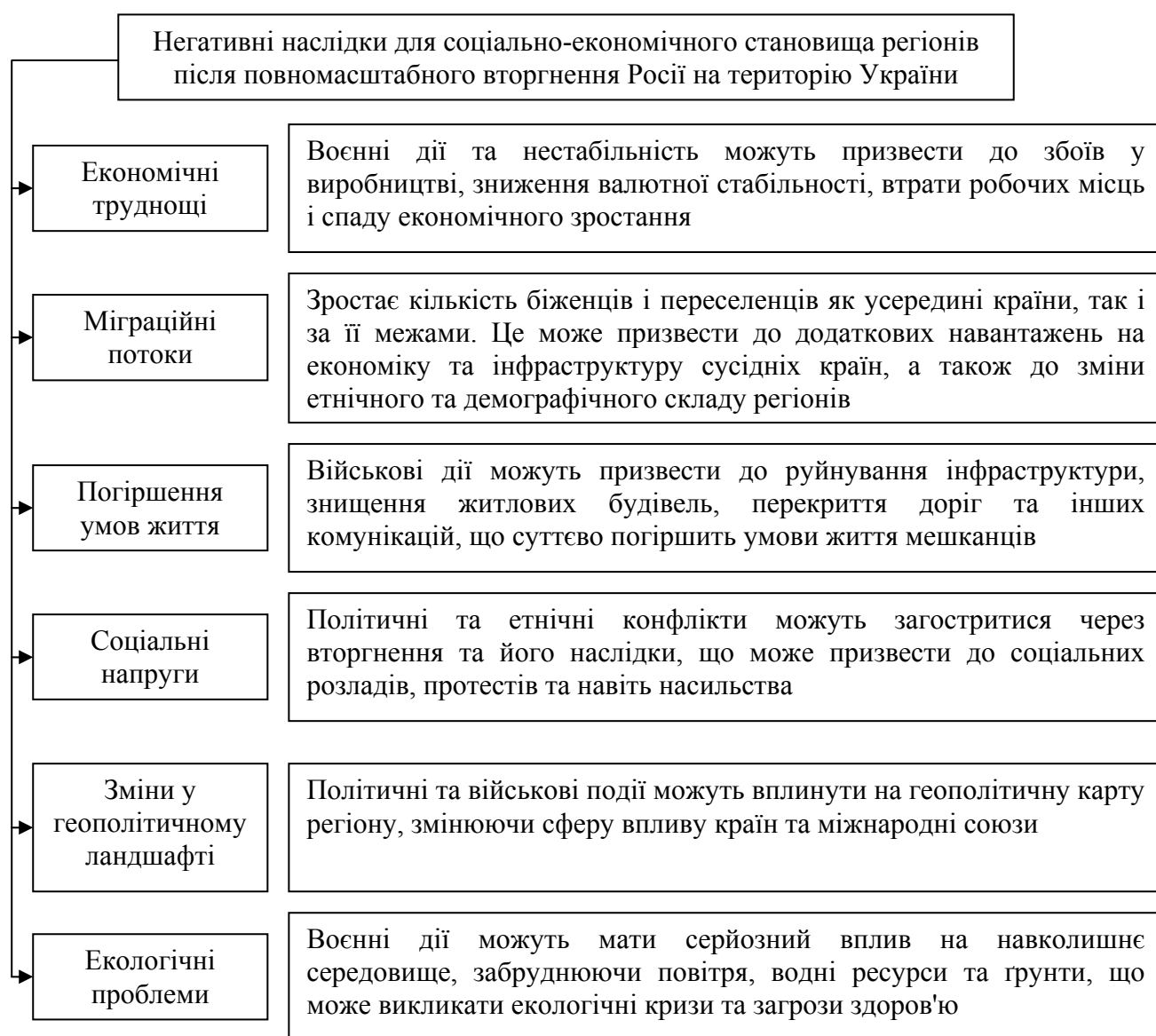

Рис.1.3 - Негативні наслідки для соціально-економічного становища регіонів після повномасштабного вторгнення Росії на територію України

Джерело: складено автором

Необхідно розглянути кожен складову більш детально.

Конфлікт між Росією та Україною тягне за собою серйозні економічні труднощі для постраждалих регіонів. По-перше, військові дії безпосередньо впливають на промислове виробництво та інфраструктуру. Атаки і бойові дії можуть призвести до руйнування заводів, підприємств, доріг, мостів та іншої важливої інфраструктури, що призводить до простоїв у виробництві та значних економічних втрат.

По-друге, внаслідок військових дій виникає нестабільність, яка позначається на валютній стабільності та фінансових ринках. Падіння довіри до місцевої валюти, зростання інфляції, коливання курсів валют і зниження інвестиційної активності - все це негативно впливає на економіку регіону.

Третє, військовий конфлікт спричиняє значні втрати в робочих місцях. Руйнування підприємств і скорочення виробництва призводять до збільшення безробіття та втрати джерел доходу для місцевого населення. Це створює соціальні напруження і збільшує бідність у регіоні.

Нарешті, військовий конфлікт гальмує економічний розвиток регіону. Невизначеність і ризики, пов'язані з військовими діями, відлякують інвесторів і ускладнюють залучення нових інвестицій. Це може призвести до уповільнення або повного зупинення зростання економіки, а також до подальшої деградації інфраструктури та зниження рівня життя населення.

Отже, військові дії і нестабільність, пов'язані з конфліктом між Росією і Україною, вносять серйозні труднощі в економічну ситуацію регіонів, яких торкнулися ці події.

Насьогодні спостерігається значне зростання міграційних потоків. Збільшення кількості біженців і переселенців як усередині країни, так і за її межами, створює серйозні виклики як для самої України, так і для сусідніх держав.

По-перше, значний приріст кількості біженців і переселенців чинить додатковий тиск на вже наявні економічні та соціальні ресурси країни. Це включає в себе збільшення потреби в житлі, медичному обслуговуванні, освіті та

інших соціальних послугах, що може призвести до дефіциту ресурсів і нестачі коштів для їх забезпечення.

По-друге, приріст міграційних потоків впливає на інфраструктуру сусідніх країн. Підвищений потік мігрантів може стати причиною перевантаження транспортної системи, збільшення навантаження на житловий фонд та інші соціальні об'єкти, що може призвести до загострення вже наявних проблем у цих галузях.

Нарешті, зростання міграційних потоків може призвести до зміни етнічного та демографічного складу регіонів як у самій Україні, так і в сусідніх країнах. Цей процес може вплинути на соціокультурну динаміку і спричинити додаткову напруженість у суспільстві.

Таким чином, зростання міграційних потоків, спричинене військовим конфліктом між Росією та Україною, створює серйозні виклики та негативні наслідки як для країни-ініціатора конфлікту, так і для сусідніх держав.

Військові дії, супроводжуються руйнуванням інфраструктури та житлового фонду, що істотно погіршує умови життя населення. Під впливом бойових дій відбувається руйнування житлових будинків, об'єктів соціальної інфраструктури, як-от школи, лікарні та дитячі садки, а також інженерних комунікацій, включно з дорогами, мостами, водопровідними та каналізаційними системами.

Руйнування інфраструктури призводить до значних проблем у повсякденному житті людей. Обвалення будинків залишає безліч сімей без даху над головою, змушуючи їх шукати тимчасовий притулок у притулках або у родичів. Перекриття доріг і комунікацій перешкоджає пересуванню, що робить доступ до медичної допомоги, продовольства та інших необхідних ресурсів складним. Блокування водопостачання та каналізації створює загрозу здоров'ю через недоступність чистої води та неконтрольований стік.

Такі зміни в інфраструктурі та житловому фонді не тільки погіршують побутові умови, а й можуть призвести до виникнення серйозних гуманітарних криз, особливо в разі тривалого продовження військового конфлікту. Люди опиняються позбавлені базових умов для нормального життя, що збільшує рівень

страждань і викликає потребу в міжнародній допомозі для відновлення зруйнованої інфраструктури та забезпечення основних потреб населення.

Соціальні розколи, протести та насильство можуть стати реакцією на несправедливість, порушення прав людини, а також на економічні та соціальні труднощі, що виникають унаслідок воєнного конфлікту. Різні групи населення можуть зазнавати різних рівнів страждань і утисків, що призводить до загострення суспільного невдоволення та посилення напруженості в суспільстві.

Таким чином, вторгнення і його наслідки можуть не тільки посилити наявні соціальні конфлікти, а й спровокувати нові, що збільшить суспільну напруженість і підвищить рівень соціальних потрясінь у регіоні.

Політичні та військові події в Україні значно впливають на геополітичний ландшафт не лише в самій країні, а й в регіоні в цілому. Вторгнення Росії на територію України відкриває широке поле для різноманітних геополітичних змін та перетворень.

Спочатку слід зазначити, що конфлікт в Україні призводить до появи нових геополітичних ризиків і загроз для безпеки в регіоні. Це може призвести до посилення впливу інших країн і міжнародних організацій у регіоні, оскільки різні держави можуть намагатися використовувати ситуацію в своїх власних інтересах.

Зміни у геополітичному ландшафті також можуть відобразитися на відносинах між країнами та міжнародними організаціями. Наприклад, країни-сусіди України можуть переглянути свої стосунки з Україною та іншими державами в регіоні внаслідок конфлікту. Також може змінитися політична позиція окремих країн та їхні відносини з Росією із-за конфлікту в Україні.

Геополітичні зміни також можуть мати велике значення для міжнародних союзів та організацій. Країни, що входять до різних міжнародних організацій, можуть переглянути свої стосунки з Росією та Україною, враховуючи політичні та військові події в регіоні. Такі зміни можуть вплинути на стратегічні партнерства та альянси, які мають важливе значення для стабільності та безпеки в регіоні та за його межами.

Отже, політичні та військові події в Україні можуть суттєво змінити геополітичний ландшафт у регіоні, викликаючи перегляд стосунків між країнами та міжнародними організаціями, а також призводячи до появи нових геополітичних ризиків та загроз для стабільності та безпеки в регіоні.

Екологічні проблеми, спричинені військовим конфліктом між Росією та Україною, є серйозними та мають довгострокові наслідки для навколишнього середовища. Воєнні дії можуть спричинити забруднення ґрунтів, водойм, атмосфери та інших природних ресурсів, що призводить до екологічної катастрофи. Пожежі, вибухи та руйнування військової техніки можуть призвести до викидів токсичних речовин і небезпечних хімічних речовин у повітря, ґрунт та водоймища. Це може спричинити серйозне забруднення довкілля та загрозу здоров'ю людей та тварин.

Крім того, воєнні дії можуть призвести до пошкодження екологічно важливих територій, таких як природні заповідники, національні парки та інші природно-заповідні об'єкти. Це може мати негативний вплив на біорізноманіття та екосистеми регіону, призводячи до втрати видів та пошкодження природних середовищ.

Збройний конфлікт також може мати негативний вплив на економіку регіону через спад виробництва та зниження обсягів торгівлі, що призводить до втрати доходів та збільшення економічних труднощів для мешканців та підприємств. Крім того, екологічні проблеми, спричинені воєнним конфліктом, можуть мати довгострокові економічні наслідки, такі як зменшення туризму та інвестицій у регіон.

Отже, екологічні проблеми, які виникають внаслідок воєнного конфлікту, можуть мати серйозний вплив на навколишнє середовище, економіку та соціально-економічне становище регіону, що потребує негайних заходів для їх вирішення та запобігання подальшому загостренню проблем.

Запобігання погіршенню соціально-економічного становища регіонів України під час воєнного конфлікту вимагає комплексного підходу та ретельної

планування дій. На рисунку 1.4 запропоновано можливі шляхи запобігання погіршенню ситуації:

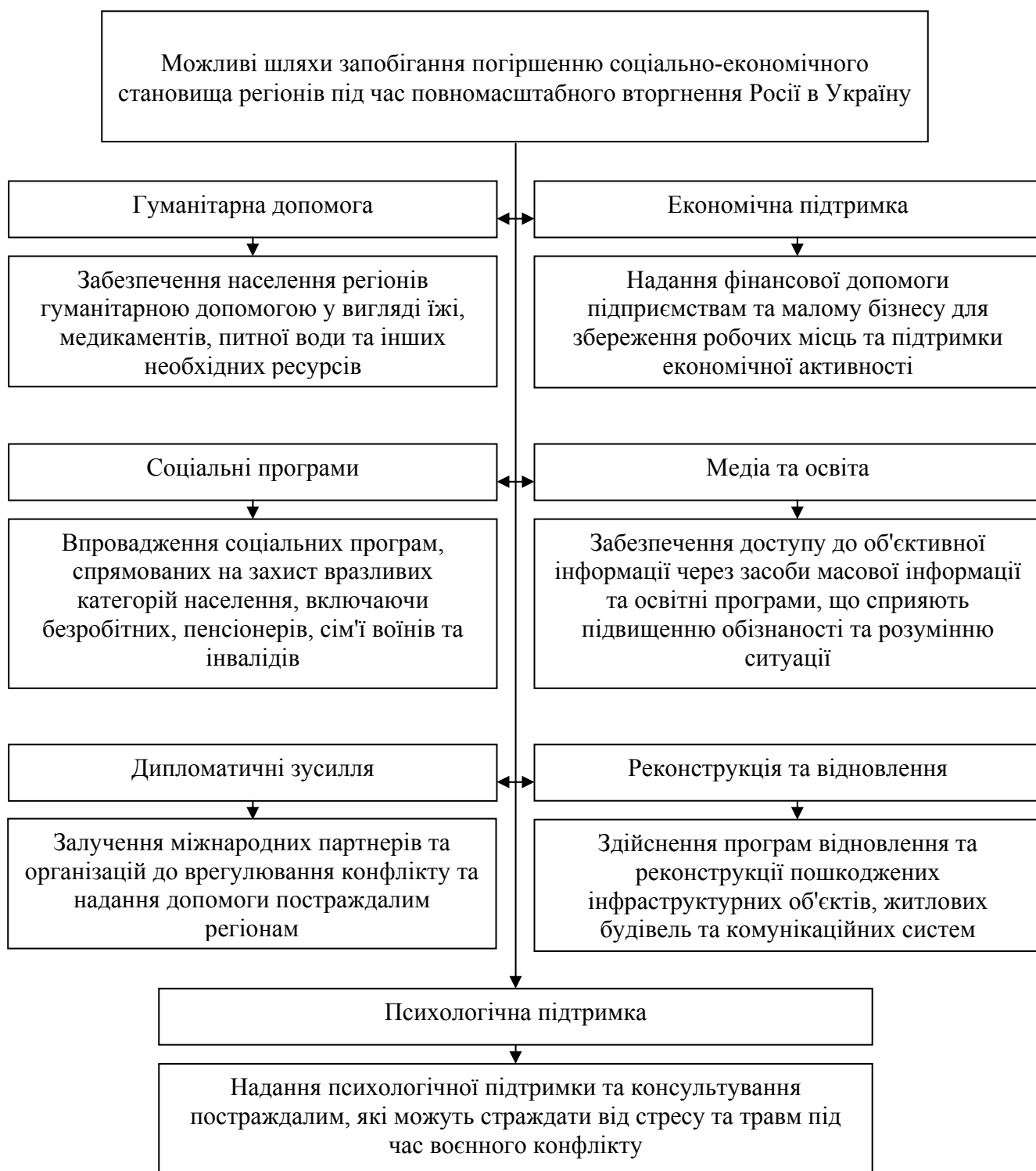

Рис.1.4 - Можливі шляхи запобігання погіршенню соціально-економічного становища регіонів під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну

Джерело: складено автором

Ці заходи спрямовані на зменшення впливу воєнного конфлікту на соціально-економічне становище регіонів України та збереження стабільності та благополуччя мешканців.

Таким чином, можна зробити висновок, що військовий конфлікт між Росією та Україною став джерелом значної невизначеності та серйозних викликів для соціально-економічного розвитку не лише окремих регіонів України, а й країни в цілому. Результати конфлікту позначилися на безлічі аспектів суспільного життя, включно з інфраструктурою, економікою, робочими місцями, а також соціальними та політичними відносинами. Пошкодження інфраструктури, втрата робочих місць та економічний спад унаслідок конфлікту призвели до погіршення якості життя громадян і створили значні труднощі для відновлення соціально-економічної стабільності. Посилення міграційних потоків, зростання напруженості в суспільстві та конфлікти між різними етнічними та політичними групами доповнюють картину викликів, з якими стикаються регіони України. Загалом воєнний конфлікт створює серйозні перешкоди на шляху до досягнення стабільності та процвітання в регіонах України, а також підриває загальну соціально-економічну систему країни, вимагаючи термінових і комплексних зусиль для подолання його наслідків і забезпечення сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз економічної складової розвитку територій України

Соціально-економічний стан регіонів відображає рівень економічного розвитку і соціального благополуччя в конкретних областях або регіонах усередині країни. Це включає в себе такі аспекти, як рівень доходів і бідності, рівень безробіття, доступність освіти та охорони здоров'я, інфраструктура, якість життя та інші соціальні показники.

Соціально-економічний стан регіонів має значний вплив на загальну картину розвитку країни. Відмінності в цьому стані можуть призводити до нерівномірного розподілу ресурсів, виникнення соціальних та економічних нерівностей, а також до порушення соціальної справедливості. Ці відмінності можуть також спричиняти соціальну напругу та конфлікти, а також стримувати економічне зростання та розвиток країни загалом. Таким чином, розуміння та аналіз соціально-економічного стану регіонів є ключовим для розроблення ефективних політик і програм, спрямованих на досягнення сталого та рівномірного розвитку всієї країни.

В Україні соціально-економічний стан регіонів являє собою складну картину, де кожен регіон має свої особливості та виклики. Незважаючи на загальне економічне зростання країни, нерівномірність у розвитку між регіонами залишається значною. Це пов'язано з відмінностями в доступі до ресурсів, інфраструктурі, рівні інвестицій та іншими факторами. Особливу увагу слід звернути на регіони, які зазнають труднощів через конфлікти або інші складнощі, як-от Харківська область, що потерпає від наслідків військового конфлікту на сході країни. Це створює необхідність у комплексному аналізі та підтримці різних регіонів, щоб забезпечити сталий і рівномірний соціально-економічний розвиток усієї країни.

Із запровадженням воєнного стану в Україні спостерігається обмеження доступу до певних статистичних даних на офіційних сайтах, що ускладнює аналіз соціально-економічного стану регіонів. Відсутність актуальних даних створює невизначеність і ускладнює розуміння поточної ситуації в різних областях країни. Ба більше, проведення порівняльного аналізу даних за 2021 рік із даними після лютого 2022 року не є зовсім коректним з огляду на значні зміни, що відбулися в країні внаслідок запровадження воєнного стану. Такі зміни можуть суттєво вплинути на соціально-економічний стан регіонів, роблячи дані за попередні періоди менш репрезентативними для порівняння.

В таблиці 2.1 представлено динаміку доходів місцевих бюджетів за 2021-2023 роки.

Таблиця 2.1 - Динаміка доходів місцевих бюджетів за 2021-2023 роки

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відхилення			
				2023 року до 2021 року		2023 року до 2022 року	
				Абсолют.	Відносне	Абсолют.	Відносне
Доходи місцевих бюджетів, млн. грн.	351875,9	397971,6	441875,0	89999,1	20,4	43903,4	9,9

Джерело: складено автором на основі [12]

Виходячи з наведеної таблиці, можна зробити такі спостереження: у 2021 році доходи місцевих бюджетів становили 351875,9 млн. грн. У 2022 році цей показник зріс до 397971,6 млн. грн., що означає збільшення на 46095,7 млн. грн. або на 13,1% порівняно з 2021 роком. У 2023 році доходи місцевих бюджетів продовжили зростати і становили 441875,0 млн. грн. В абсолютному вираженні, з 2021 по 2023 рік, доходи місцевих бюджетів збільшилися на 89999,1 млн. грн. Щодо 2021 року, зростання доходів місцевих бюджетів становило 20,4% до 2023 року. Відносно 2022 року, доходи зросли на 43903,4 млн. грн., що становить приріст на 9,9%.

Таким чином, можна зробити висновок, що доходи місцевих бюджетів поступово збільшувалися з 2021 до 2023 року, причому темп зростання дещо сповільнився у 2023 році порівняно з попередніми роками.

Збільшення доходів місцевих бюджетів в Україні, незважаючи на повномасштабну агресію Росії проти України, свідчить про різку адаптацію країни до складної ситуації та організацію ефективного управління ресурсами в умовах конфлікту. Це може бути зумовлено вжиттям відповідних економічних і фінансових заходів з боку української влади, а також підтримкою з боку міжнародної спільноти. Проте необхідно враховувати, що конфлікт і агресія можуть чинити негативний вплив на різні сфери економіки та соціальне життя країни загалом, і продовження конфлікту може становити серйозні виклики для майбутнього економічного розвитку України.

На рисунку 2.1 представлено структуру доходів місцевих бюджетів за 2021 – 2023 роки.

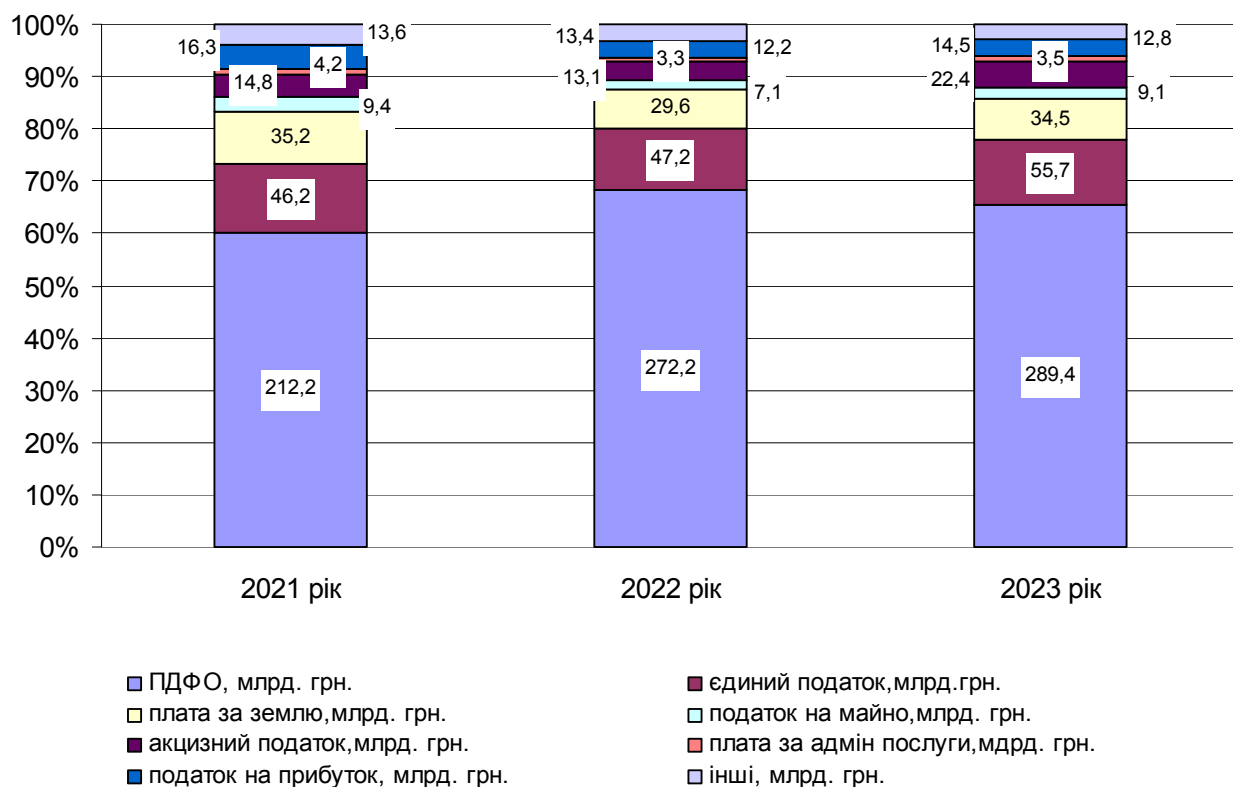

Рис.2.1 – Структура доходів місцевих бюджетів за 2021-2023 роки, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [23]

За період з 2021 по 2023 рік структура доходів місцевих бюджетів України зазнала певних змін. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) зріс із 212,2 млрд. грн. у 2021 році до 289,4 млрд. грн.. у 2023 році. Єдиний податок залишався стабільним із незначним зростанням від 46,2 млрд. грн.. 2021 року до 55,7 млрд. грн. 2023 року.

Оплата за землю спочатку зросла 2022 року, але потім знову знизилася 2023 року порівняно з попереднім роком. Податок на майно показав деяке зниження 2022 року, але відновився 2023 року. Акцизний податок зріс із 14,8 млрд. грн.. 2021 року до 22,4 млрд. грн.. 2023 року.

Оплата за адміністративні послуги та податок на прибуток показали загальне зменшення протягом аналізованого періоду. Інші джерела доходів залишилися відносно стабільними, з незначними коливаннями протягом цього періоду.

Ці зміни в структурі доходів свідчать про різні тенденції в розвитку економіки та податкової політики в Україні за останні три роки.

Внаслідок конфлікту і напруженої обстановки на кордоні, економіка країни зіткнулася з різними викликами, такими як втрати у виробництві, скорочення інвестицій і підвищення витрат на оборону і безпеку.

Ці фактори вплинули на структуру доходів місцевих бюджетів. Збільшення витрат на оборону вимагало перегляду податкової політики та введення нових податків або підвищення існуючих для забезпечення додаткових доходів. Також, скорочення інвестицій і втрати у виробництві позначилися на доходах бюджету через зниження податкових надходжень.

Загалом, агресія Росії проти України створила нестабільність та спричинила зміни в економічній та податковій політиці, що відобразилися на структурі доходів місцевих бюджетів.

Далі в аналізі соціально-економічного стану регіонів буде проведено оцінку збитків, завданих вторгненням Росії на територію України. Цей крок необхідний для того, щоб повноцінно оцінити масштаби впливу конфлікту на економіку і життя суспільства в регіонах країни. Прямі економічні втрати, як-от руйнування

інфраструктури та втрати виробничих потужностей, а також непрямі наслідки, включно зі скороченням інвестицій і зменшенням торгівлі, чинять серйозний вплив на життя людей та економічний розвиток регіонів. Цей аналіз допоможе визначити пріоритетні напрямки відновлення і розробити ефективні стратегії з відновлення економіки та соціальної стабільності в постраждалих регіонах України.

Прямі збитки під час війни становлять близько \$11,4 млрд. Протягом конфлікту було зруйновано або пошкоджено щонайменше 426 великих і середніх приватних підприємств, а також державних підприємств, а також десятки тисяч малих приватних підприємств. Ймовірно, реальна кількість постраждалих підприємств ще більша, оскільки не про всі підприємства є інформація, особливо якщо йдеться про тимчасово окуповані території.

Підприємства можна умовно розділити на дві групи. Перша група - це об'єкти, знищені випадково під час обстрілів. Друга група - це об'єкти, знищені навмисне в рамках цілеспрямованих стратегічних ракетних ударів. На відміну від першої групи, яка зосереджена в зонах бойових дій, друга рівномірно розподілена по всій території України.

Прямі збитки включають у себе:

Втрата основних засобів (приймається первісна оцінка, оскільки в більшості випадків неможливо придбати актив за балансовою вартістю);

Втрата незавершених капітальних інвестицій;

Втрата запасів готової продукції та проміжних матеріалів (припускають, що в більшості випадків запаси перебували поруч з основними виробничими потужностями).

Залежно від доступності даних збитки розраховують такими способами:

Для приватних підприємств, щодо яких власник повідомив про свою власну оцінку збитків, після верифікації використовується така оцінка.

Для великих і середніх приватних підприємств, про які відомо про наявність і рівень пошкоджень, використовується фінансова звітність на останню доступну дату. Розрізняють руйнування (100%) і пошкодження (40%).

В таблиці 2.2 представлено оцінку прямих та непрямих збитків промислового сектору регіонів України внаслідок воєнного конфлікту за 2022 – 2023 роки

Таблиця 2.2 – Оцінка прямих та непрямих збитків промислового сектору регіонів України внаслідок воєнного конфлікту за 2022 – 2023 роки

Види втрат	Первісна кількість об'єктів	Кількість пошкоджених об'єктів	Оцінка втрат, млрд. дол. США		Відхилення 2023 року до 2022 року	
			2022 рік	2023 рік	Абсолют. млрд. дол. США	Відносні, %
Прямі збитки						
Великі та середні приватні підприємства	5270	14	1,9	3,2	1,3	40,6
Малі приватні підприємства та ФОПи	78060	н.д.	12	2,0	-10	-5 разів
Державні підприємства	1665	18	0,4	0,6	0,2	33,3
Пошкоджено						
Великі та середні приватні підприємства	5270	64	0,9	0,8	-0,1	-12,5
Малі приватні підприємства та ФОПи	78060	н.д.	0,5	0,3	-0,2	-66,6
Державні підприємства	1665	330	0,4	0,2	-0,2	- 100
Загальні прямі збитки активів	x	x	6,4	5,0	-1,4	-28,0
Непрямі втрати галузей						
Зменшення доходу великих та середніх приватних підприємств	x	x	34,6	36,2	1,6	4,4
Зменшення доходу малих приватних підприємств та ФОПів	x	x	5,3	6,4	1,1	17,2
Зменшення доходу державних підприємств	x	x	4,0	6,3	2,3	36,5
Зменшення доходу окремих галузей	x	x	7,6	8,1	0,5	6,2
Загальні непрямі втрати галузі	x	x	24,7	26,8	2,1	7,8

Джерело: складено автором на основі [23]

Після проведення оцінки прямих і непрямих збитків промислового сектору регіонів України через військовий конфлікт із Росією, намітилася похмура картина. Цей конфлікт призвів до серйозного погіршення промислового

потенціалу країни. Руйнування і пошкодження інфраструктури, втрати виробничих потужностей, а також скорочення інвестицій і зростання економічної нестабільності негативно позначилися на виробничих можливостях регіонів. Загалом, погіршення промислового сектору чинить серйозний вплив на економічний розвиток та соціальну сферу регіонів України, потребує комплексних заходів для відновлення та стабілізації ситуації.

В таблиці 2.3 представлено оцінку прямих збитків за регіонами внаслідок повномасштабної агресії Росії проти України за 2022 – 2023 роки.

Таблиця 2.3 - Прямі збитки за регіонами внаслідок повномасштабної агресії Росії проти України за 2022 – 2023 роки, млрд. дол. США

Область	2022 рік	2023 рік	Відхилення 2023 до 2022 року	
			Абсолютні, млн. дол. США	Відносні, %
1	2	3	4	5
Вінницька	164,8	247,2	82,4	33,3
Волинська	24,2	14,8	-9,4	-63,5
Дніпропетровська	955,4	1266,6	311,2	24,5
Донецька	21343,8	17463,2	-3880,6	-22,2
Житомирська	496,8	560,2	63,4	11,3
Закарпатська	0,5	14,5	14	96,5
Запорізька	6153,9	7224,1	1070,2	14,8
Івано-Франківська	113,7	211,3	97,6	46,1
Київська	7194,2	2797,8	-4396,4	-157,1
Кіровоградська	207,0	138,0	-69	-50,0
Луганська	88572	8175,8	-80396,2	-983,3
Львівська	89,1	122,9	33,8	27,5
Миколаївська	3419,6	4014,4	594,8	14,8
Одеська	2863,4	3491,3	627,9	17,9
Полтавська	317,3	343,7	26,4	7,6

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5
Рівненська	52,4	48,6	-3,8	-7,8
Сумська	1507,7	1700,3	192,6	11,3
Тернопільська	23,1	52,9	29,8	56,3
Харківська	17096,2	13987,8	-3108,4	-22,2
Херсонська	5473,5	5052,5	-421	-8,3
Хмельницька	31,4	47,6	16,2	34,0
Черкаська	66,1	51,9	-14,2	-27,3
Чернівецька	29,3	54,7	25,4	46,4
Чернігівська	3283,9	315531	312247	98,9
м. Київ	939,9	265,1	-674,8	-254,5
Разом	160419,2	382878,2	222459	58,1

Джерело: складено автором на основі [25]

У початкових тижнях конфлікту, між кінцем лютого та початком березня, бойові операції відбувалися на території 10 областей. Але станом на червень 2023 року вони залишаються активними лише у Харківській, Луганській, Донецькій, Херсонській та Запорізькій областях. Найбільші пошкодження зазнали області, де відбувалися прямі бойові дії: Донецька, Харківська, Луганська, Миколаївська, Запорізька, Київська та Чернігівська. Серед міст, що стали найбільш постраждалими внаслідок війни, варто виділити Мар'їнку, Маріуполь, Ірпінь, Харків, Чернігів, Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Вугледар, Суми, Рубіжне, Ізюм, Миколаїв, Бахмут та Волноваху.

Вибух на Каховській ГЕС у червні 2023 року призвів до прямих збитків у розмірі щонайменше 2 млрд. дол. США. Основні галузі, які постраждали від цього теракту, включають житловий фонд (прямі збитки - 950 млн. дол. США.), енергетику (586 млн. дол. США.), транспортну інфраструктуру (311 млн. дол. США.), промисловість (105 млн. дол. США.) та сільське господарство (25 млн. дол. США.). Орієнтовна сума збитків, спричинених навколишньому середовищу, оцінюється у 1,5 млрд. дол. США., а додаткові витрати на будівництво водогонів

складають 41 млн. дол. США. Ця загальна сума збитків включена до розрахунків у кожному з цих секторів.

Таким чином, економічний розвиток регіонів 2021 року можна охарактеризувати як стабільний і нормальний. Однак після вторгнення Росії в Україну ситуація кардинально змінилася. У 2022 і 2023 роках країна зіткнулася із серйозними викликами, що позначилося на економіці всіх регіонів. Війна призвела до руйнувань, втрати життів і значних економічних втрат, відчутних у кожному куточку країни. У результаті, регіони переживають нестабільність і труднощі, які значно відрізняються від звичайної економічної динаміки.

2.2 Аналіз соціального становища регіонів України

Аналіз соціального розвитку є невід'ємною частиною стратегічного планування регіонального розвитку в Україні. Він допомагає оцінити потреби та проблеми населення, визначити ефективність поточних соціальних програм і політик, а також прогнозувати майбутні зміни. Шляхом вивчення соціальних трендів можна виявити вразливі групи та області, що потребують додаткової підтримки. Аналіз соціального розвитку також сприяє залученню інвестицій, оскільки інвестори дедалі більше звертають увагу на соціальні аспекти регіонів, включно з якістю життя та добробутом населення. Зрештою, метою аналізу соціального розвитку є створення умов для сталого та справедливого розвитку, що є важливим для підтримання та покращення якості життя громадян України.

Нині моніторинг соціальної складової особливо важливий для України у зв'язку з повномасштабною агресією з боку Росії. Цей конфлікт чинить серйозний вплив на різні аспекти життя українського населення. Моніторинг дає змогу виявляти й аналізувати соціальні наслідки конфлікту, як-от зростання кількості біженців, збільшення кількості жертв серед цивільного населення, погіршення економічної ситуації в зоні конфлікту і на інших територіях країни. Це дає змогу уряду та міжнародним організаціям адаптувати соціальні програми та ресурси для допомоги постраждалим, забезпечуючи необхідну підтримку та захист для

вразливих груп населення. Також важливо моніторити та запобігати можливому загостренню соціальних проблем, таких як збільшення безробіття, поширення бідності та погіршення доступу до соціальних послуг. Це допоможе пом'якшити негативні наслідки конфлікту та сформувати більш стійке соціальне оточення для всіх громадян України.

В таблиці 2.4 представлено динаміку доходів на одного мешканця за регіонами України в період з 2021-2023 роки.

Таблиця 2.4 – Динаміка доходів на одного мешканця за регіонами України в період з 2022-2023 роки, грн.

Регіон	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Відхилення			
				2023/2021		2023/2022	
				Абсолют, рн..	Відносне, %	Абсолют, рн..	Відносне, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	9004,0	9470,1	10880,2	1844,20	16,9	1410,1	13,0
Вінницька	8627,2	8673,0	9925,1	1297,90	13,1	1252,1	12,6
Волинська	7061,3	7 579,0	9058,4	1997,10	22,0	1479,4	16,3
Дніпропетровська	11308,6	13145,9	15023,8	3715,20	24,7	1877,9	12,5
Донецька	4921,5	6936,5	6099,2	1177,70	19,3	-837,3	-13,7
Житомирська	7933,8	9323,7	11407,7	3473,90	30,4	2084,0	18,3
Закарпатська	6039,4	6424,6	7950,9	1911,50	24,0	1526,3	19,2
Запорізька	9792,9	7478,9	7208,3	-2584,60	-35,8	-270,6	-3,7
Івано-Франківська	7194,4	6841,5	7888,1	693,70	8,8	1046,6	13,3
Київська	9877,3	11018,1	14460,5	4583,20	31,7	3442,4	23,83
Кіровоградська	7662,0	8494,0	10131,7	2469,70	24,4	1637,7	16,2
Луганська	3222,7	4878,9	2003,1	-1219,60	-60,9	-2875,8	-143,6
Львівська	8944,2	10735,6	12369,8	3425,60	27,7	1634,2	13,2
Миколаївська	8558,3	9190,3	10263,7	1705,40	16,6	1073,4	10,4
Одеська	9685,7	9199,3	10762,5	1076,80	10,0	1563,2	14,5
Полтавська	9577,6	12029,2	13292,5	3714,90	27,9	1263,3	9,5
Рівненська	7083,2	7098,4	8589,4	1506,20	17,5	1491,0	17,4

1	2	3	4	5	6	7	8
Сумська	8741,1	8275,8	9288,6	547,50	5,9	1012,8	10,9
Тернопільська	6747,8	6602,7	7918,3	1170,50	14,8	1315,6	16,6
Харківська	9277,2	7941,5	9153,0	-124,20	-1,4	1211,5	13,2
Херсонська	7653,4	3401,2	2513,8	-5139,60	-204,4	-887,4	-35,3
Хмельницька	7850,7	8620,0	9809,3	1958,60	20,0	1189,3	12,1
Черкаська	7962,3	8900,0	11194,0	3231,70	28,9	2294,0	20,5
Чернівецька	6413,0	5748,6	6 933,2	520,20	7,59	1184,6	17,1
Чернігівська	7678,5	8452,6	10164,8	2486,30	24,4	1712,2	16,8
м. Київ	22532,1	18068,3	21506,0	-1026,10	-4,8	3437,7	16,0

Джерело: складено автором на основі [25]

За проведеним дослідженням можна зробити висновки, аналізуючи дані таблиці, видно, що соціальний розвиток регіонів України у 2023 році загалом продемонстрував позитивну динаміку. Більшість регіонів зазнали зростання соціальних показників порівняно з попередніми роками. Однак відзначається нерівномірність цього зростання: деякі регіони продемонстрували значний прогрес, у той час як інші опинилися в більш складній ситуації.

Наприклад, Донецька і Луганська області, як і раніше, відчувають негативний вплив конфлікту з Росією, що призвело до зменшення соціальних показників. Тим часом, деякі області, такі як Київська та Житомирська, показали вражаюче зростання, що може бути пов'язано з різними факторами, включно з економічним розвитком та ефективністю соціальних програм.

Важливо зазначити, що у світлі поточної геополітичної ситуації моніторинг соціального розвитку стає ще більш критичним для забезпечення стабільності та добробуту населення. З огляду на ці дані, необхідно продовжувати зусилля з підтримки найбільш вразливих регіонів і розроблення стратегій, спрямованих на досягнення більш рівномірного соціального розвитку по всій країні.

Фінансові ресурси, спрямовані на надання соціальних підтримок українцям, є значними у частині бюджетних видатків в регіонах України.

На рисунку 2.2, наведено соціальні видатки з місцевих бюджетів за 2021-2023 роки, ці суми було профінансовано за рахунок трансфертів з Державного бюджету України.

Видатки на надання за всіма типами соціальної допомоги з місцевих бюджетів за 2021-2023 роки, млрд. грн.

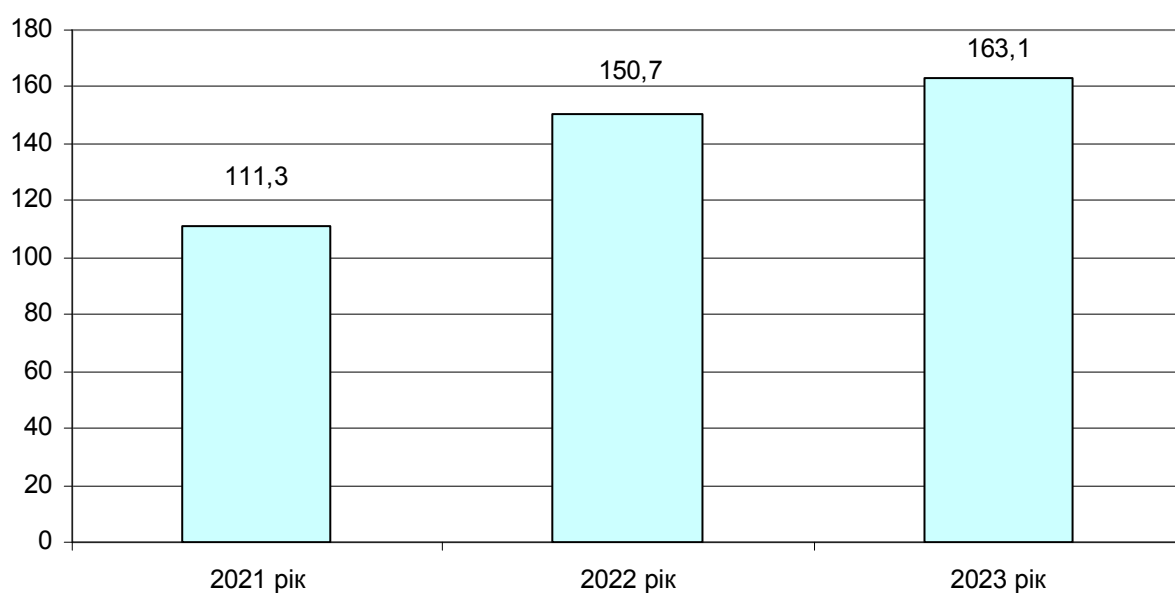

Рис. 2.2 - Видатки на надання за всіма типами соціальної допомоги з місцевих бюджетів за 2021-2023 роки, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [12]

У загальному обсязі бюджетних асигнувань з місцевих бюджетів на соціальні допомоги населенню на 2023 рік становить 163,1 млрд. грн., що на 12,4 млрд. грн. більше, ніж у 2022 році (150,7 млрд. грн.), та на 51,8 млрд. грн. більше, ніж у 2021 році.

Найбільшу частину цих коштів, запланованих на 2023 рік, складає допомога внутрішньо переміщеним особам - 57,6 млрд. грн. (у 2022 році - 53,5 млрд. грн., у 2021 році - 3 млрд. грн.). Прогнозується, що 1,9 млн. внутрішньо переміщених осіб скористаються цією допомогою у 2023 році.

На субсидії для оплати житлово-комунальних послуг у 2023 році передбачено 24,4 млрд. грн.. (у 2022 році - 20,2 млрд. грн., у 2021 році - 33 млрд. грн.). Очікується, що 1,7 млн. сімей скористаються цією допомогою.

На рисунку 2.3 представлено фінансування витрат, за всіма видами соціальної допомоги надану з місцевих бюджетів за 2021-2023 роки.

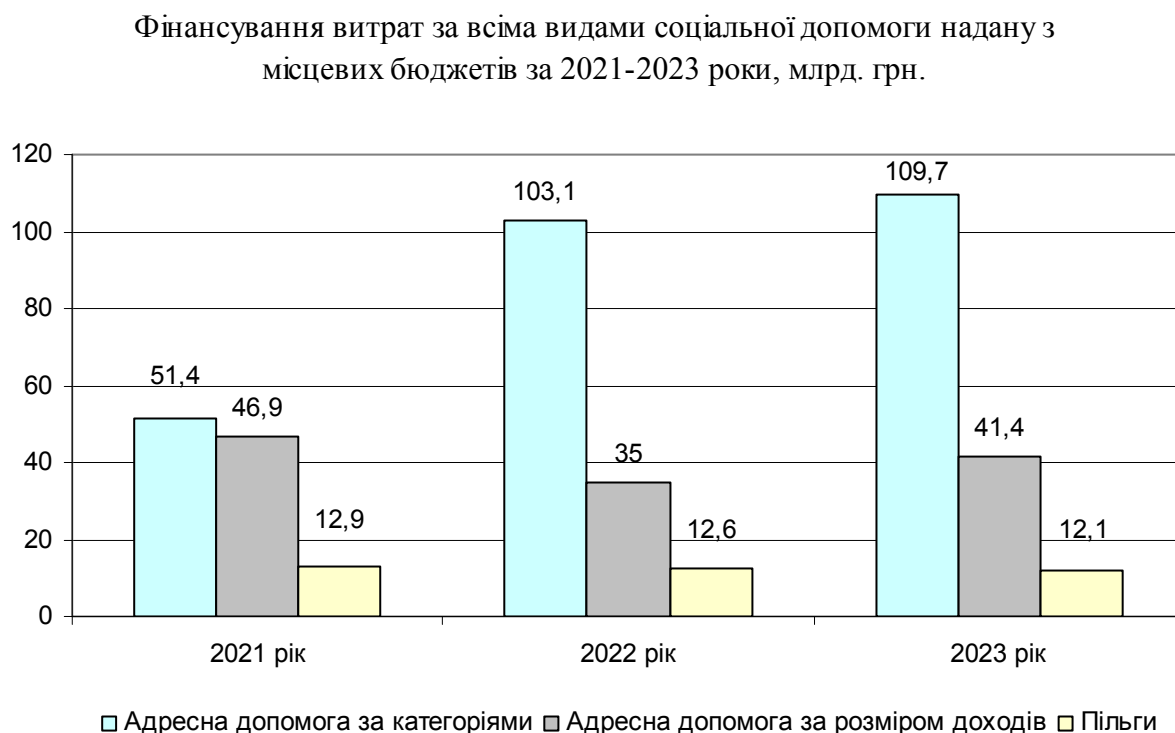

Рис.2.3 – Фінансування витрат, за всіма видами соціальної допомоги надану з місцевих бюджетів за 2021-2023 роки.

Джерело: складено автором на основі [12]

На пільги для оплати житлово-комунальних послуг у 2023 році передбачено 11,6 млрд. грн.. для 1,5 млн. сімей (у 2022 році - 12,3 млрд. грн., у 2021 році - 12,6 млрд. грн.).

На допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю (0,5 млн. осіб) у 2023 році передбачено 16,8 млрд. грн. (у 2022 році - 14,8 млрд. грн., у 2021 році - 14 млрд. грн.).

На допомогу 270 тис. малозабезпеченим сім'ям у 2023 році передбачено 15,6 млрд. грн. (у 2022 році - 13,9 млрд. грн., у 2021 році - 12,6 млрд. грн.).

Результати великомасштабних бойових дій в різних регіонах України призвели до серйозних пошкоджень соціальних об'єктів, таких як заклади соціального захисту, геріатричні установи, санаторії, дитячі табори, дитячі будинки, інтернати та заклади, що працюють з бездомними. Протягом більш як року повномасштабної війни, прямі збитки інфраструктури соціальних послуг, які надаються державою, складають 0,2 млрд. дол. США (за вартістю заміщення). Під час оцінки збитків до прямих втрат було враховано руйнування та пошкодження об'єктів соціальної інфраструктури, що перебувають у підпорядкуванні Міністерства соціальної політики України. Найбільшу частку у загальній кількості і вартості пошкоджень становлять соціальні центри, санаторії та інтернати.

Після російської агресії значно зросла кількість осіб, які потребують соціального захисту від держави. За даними Пенсійного фонду України, у 2022 році були профінансовані виплати для 32,9 тис. осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни, 33,5 тис. осіб, які були звільнені з військової служби через інвалідність, та 21,9 тис. членів сімей загиблих військовослужбовців, на що Уряд виділив 5,1 млрд. грн.

Протягом року повномасштабної війни мільйони українців змушені були стати внутрішньо переміщеними особами в межах країни або мігрантами за кордон. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб за період воєнного стану збільшилась на 3,3 млн. осіб і становить майже 5 млн. осіб. Із них у 2022 році третина потребувала допомоги у проживанні.

Загальні видатки за 2022 рік на виплату допомоги в умовах переміщення склали понад 1,7 млрд. дол. США у порівнянні з умовно мирним 2021 роком, завдяки збільшенню отримувачів на 1,4 млн. осіб.

На рисунку 2.4 представлено кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб за 2022-2023 роки.

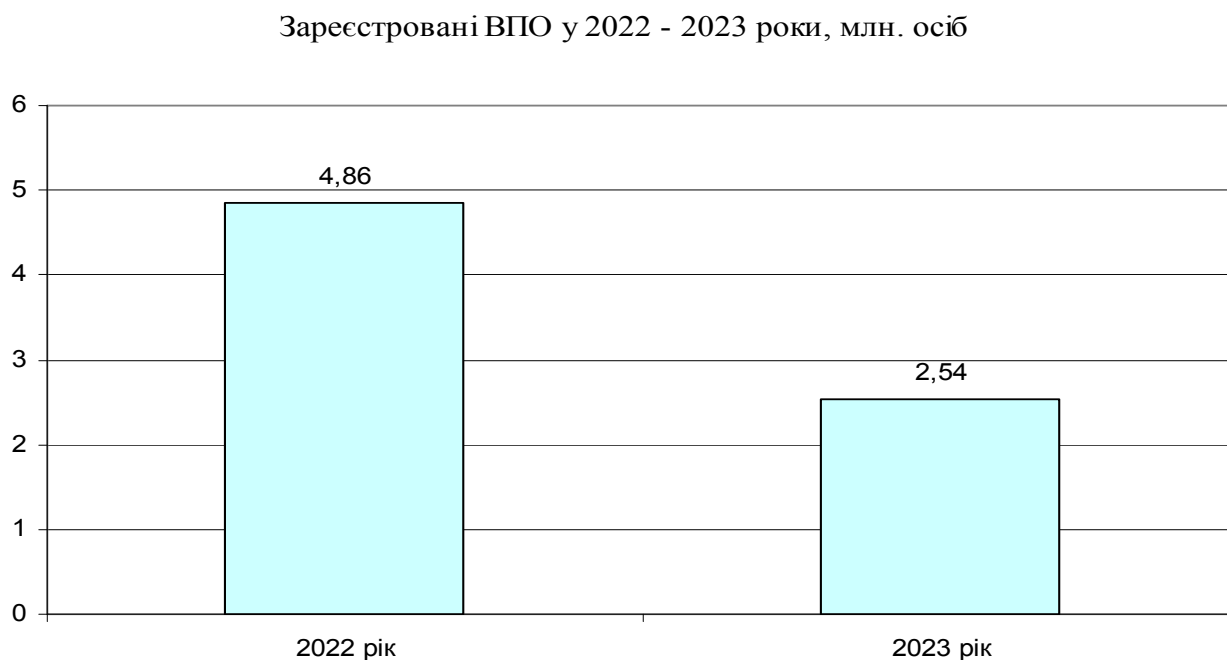

Рис.2.4 - кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб за 2022-2023 роки, млн. осіб

Джерело: складено автором на основі [12]

Найбільший потік переміщених осіб спостерігався з територій, де активно велися бойові дії на початку повномасштабного конфлікту. Наприклад, з Донецької області виїхали 526,1 тис. осіб, з Харківської області - 461,9 тис. осіб, з Дніпропетровської області - 448,3 тис. осіб, з Київської області - 334 тис. осіб та з міста Києва - 374,1 тис. осіб.

У березні 2022 року більше 500 тис. осіб вже переселилися в межах країни. У квітні 2022 року кількість зареєстрованих ВПО досягла максимального значення за весь період війни і становила 4,02 млн осіб. Протягом наступних місяців кількість зареєстрованих ВПО зросла на 21%. На 1 лютого 2023 року ця кількість досягла 4,86 млн осіб. Значно змінилася регіональна структура реєстрації ВПО. Наприкінці 2022 року найбільше ВПО було зареєстровано в Донецькій області - 504 тис. осіб, Луганській області - 287 тис. осіб, у місті Києві - 171 тис. осіб, в Харківській області - 137 тис. осіб та в Дніпропетровській області - 72 тис. осіб.

На початок 2023 року найбільше зареєстрованих ВПО було у Донецькій області - 523 тис. осіб, Хмельницькій області - 450 тис. осіб, Дніпропетровській області - 443 тис. осіб, у місті Києві - 369 тис. осіб та в Київській області - 337 тис. осіб.

Таким чином, в умовах значного зростання соціальних видатків після повномасштабного вторгнення Росії на територію України, органам влади необхідно активно реагувати та адаптуватися до нових викликів. Перш за все, необхідно розробити та впровадити ефективні стратегії управління бюджетними ресурсами, з урахуванням збільшення соціальних потреб населення. Це може включати в себе раціоналізацію видатків, посилення контролю за фінансовими потоками та оптимізацію бюджетних програм. Крім того, важливо зосередити зусилля на підтримці та розвитку соціальної інфраструктури, щоб забезпечити доступність і якість соціальних послуг для всіх верств населення. Органи влади також повинні приділяти увагу підтримці вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи та постраждалі від конфлікту, забезпечуючи їм необхідну допомогу та захист. Важливо також забезпечити прозорість і відкритість в управлінні соціальними ресурсами, що сприяє підвищенню довіри суспільства до органів влади та ефективному вирішенню соціальних проблем.

2.3 Диференційований підхід управління соціально-економічним розвитком регіонів України в умовах воєнного конфлікту

В умовах військового конфлікту підтримання соціально-економічного стану регіонів стає життєво важливим завданням для держави. Війна чинить серйозний вплив на різні аспекти життя суспільства, включно з економікою, соціальною сферою та безпекою населення. У цьому контексті необхідно розробити комплексні стратегії та заходи, спрямовані на підтримку населення, відновлення зруйнованої інфраструктури та забезпечення соціальної стабільності. Тільки спільними зусиллями державних органів, міжнародних організацій та

громадських структур можна забезпечити ефективне управління соціально-економічним розвитком регіонів в умовах воєнного конфлікту.

У контексті України, з моменту початку військового конфлікту 2022 року, різні регіони країни опинилися різною мірою залученими до цього конфлікту. Деякі з них відчувають безпосередні наслідки бойових дій, стикаються з руйнуваннями, евакуацією населення і втратою життів. Водночас інші регіони, не зачеплені військовими діями, продовжують свій звичайний економічний і соціальний розвиток.

У світлі такої різниці в ситуаціях необхідно розробити індивідуальні концепції підтримки та соціально-економічного розвитку для кожного регіону. Там, де тривають бойові дії, важливо зосередити зусилля на забезпеченні безпеки громадян, відновленні інфраструктури та наданні допомоги постраждалим. Водночас у регіонах, які не прямо зачеплені конфліктом, необхідно продовжити роботу з розвитку економіки, соціальної сфери та підтримки населення.

Такий диференційований підхід дасть змогу ефективно управляти соціально-економічним розвитком України в умовах воєнного конфлікту, з огляду на особливості та потреби кожного регіону.

Диференціація регіонів України в контексті воєнного конфлікту є необхідним кроком для ефективного управління та підтримки. З огляду на різні рівні залученості областей у конфлікт, важливо розробити індивідуалізовані підходи до кожного регіону. Це дасть змогу точніше визначити потреби та проблеми кожного регіону і вибудувати стратегії розвитку та підтримки, що відповідають їхнім унікальним характеристикам і викликам. Такий диференційований підхід покращить ефективність реалізації соціально-економічних програм і допоможе мінімізувати негативні наслідки воєнного конфлікту для населення різних регіонів.

На рисунку 2.5 представлено диференціацію регіонів України згідно залученості до воєнних дій. Такий поділ дасть змогу точніше визначити потреби та пріоритети для кожного регіону в розробленні стратегій соціально-економічного розвитку в умовах воєнного конфлікту.

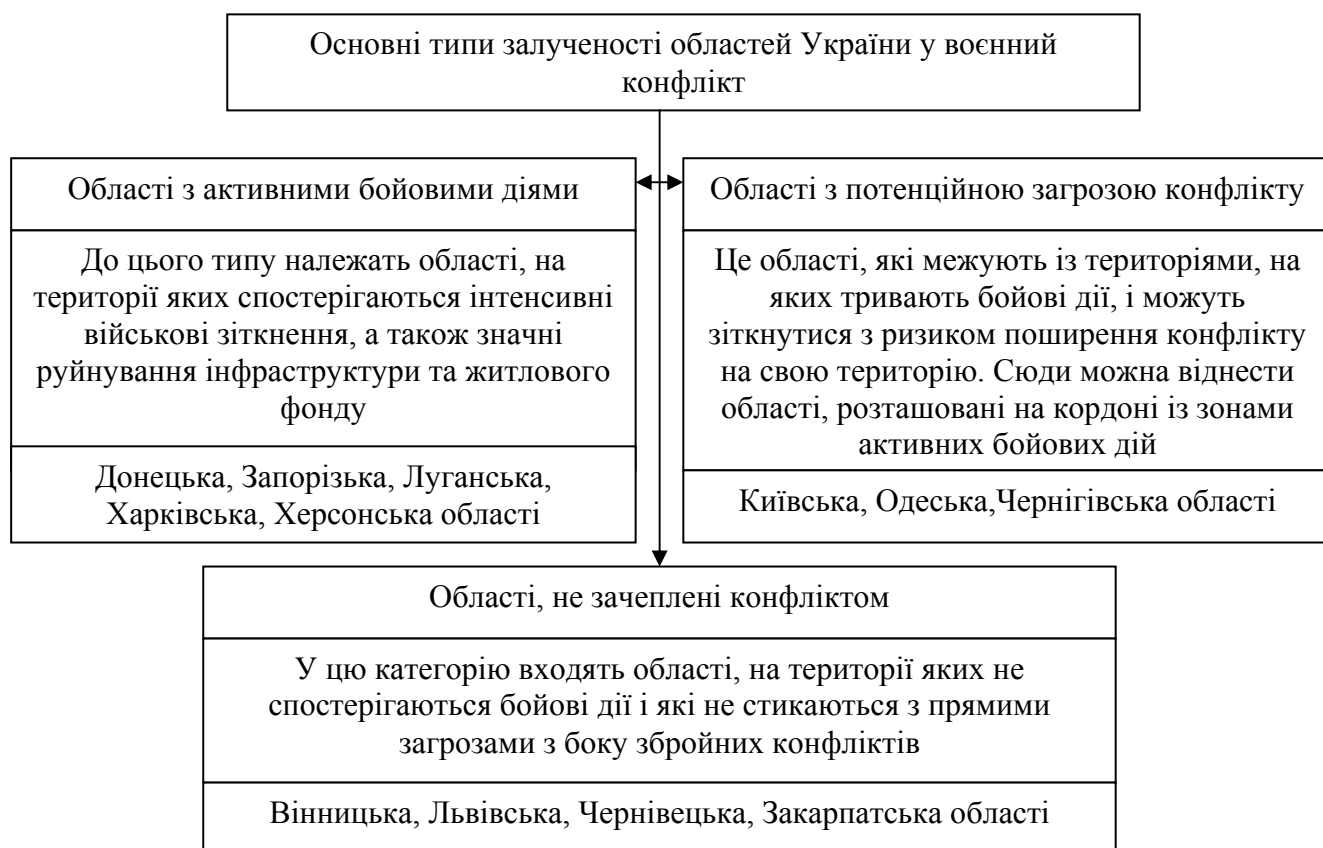

Рис.2.5 - Основні типи залученості областей України у воєнний конфлікт

Джерело: складено автором

Диференціація областей у соціально-економічному розвитку дасть змогу менеджменту більш цілеспрямовано розподіляти ресурси, розробляти індивідуалізовані стратегії розвитку, оптимізувати використання ресурсів, мінімізувати негативні наслідки конфлікту та підвищувати ефективність програм підтримки. Такий підхід сприяє більш гнучкому управлінню та поліпшенню якості життя населення в умовах різноманітних викликів і загроз.

В умовах конфлікту, який зачіпає різні регіони України по-різному, важливо усвідомити необхідність диференційованого підходу до розроблення стратегій підтримки та розвитку. Різні регіони стикаються з різними викликами та загрозами, тому однорідні підходи можуть виявитися неефективними і навіть шкідливими для деяких областей. За таких умов необхідно розробити різноспрямовані стратегії, що враховують специфіку та потреби кожного регіону.

Розробка індивідуальних стратегій підтримки для кожного регіону вимагає збалансованого підходу і глибокого розуміння особливостей і потреб кожного.

Тільки так можна забезпечити ефективне управління ресурсами та досягти сталого розвитку в складних умовах. Важливо не тільки виробити плани дій, а й забезпечити їхню гнучкість і адаптивність, щоб оперативно реагувати на мінливу обстановку і забезпечувати максимально ефективне використання наявних ресурсів.

На рисунку 2.6 представлено основні заходи які повинні бути реалізовані в областях, що потерпають від конфлікту.

Рис. 2.6 - Основні заходи які повинні бути реалізовані в областях, що потерпають від конфлікту

Джерело: складено автором

Впровадження економічних заходів для областей, найбільш інтенсивно залучених до конфлікту, не тільки сприяє поліпшенню економічної ситуації, а й позитивно впливає на соціальну складову цих регіонів. Підтримка підприємств і створення сприятливого інвестиційного середовища сприяють збереженню і створенню нових робочих місць, що покращує рівень життя населення і знижує рівень безробіття.

Підвищення доходів громадян і розвиток підприємництва сприяють збільшенню соціальної стабільності та зниженню соціальних напруг у регіонах, створюючи сприятливіші умови для соціального розвитку та благополуччя суспільства загалом.

У період війни суттєво збільшилося територіальне переміщення українських підприємств, що створює складну динаміку відновлення та розвитку. З початку повномасштабного конфлікту до початку грудня 2023 року 7820 українських компаній припинили свою діяльність у своїх регіонах постійної реєстрації (з них 840 підприємств були переведені в інші регіони за урядовою програмою). За даними звіту, 27% з них покинули Київ, 11% - Дніпропетровську область, по 8% - Донецьку та Одеську, тоді як 6% - Харківську. Проте 22% усього числа переселенців знову вибрали Київ, і це при тому, що місто стоїть перед воєнними загрозами та знаходиться близько до фронту. По 10% підприємств перевелися до Харківської та Одеської областей.

Частина релокованих підприємств оселилася у західних регіонах, що відкриває нові можливості для працевлаштування місцевих фахівців та внутрішньо переміщених осіб. Згодом, починаючи з другої половини 2023 року, спостерігався відтік релокованих підприємств, як, наприклад, у Чернівецькій області, де їх кількість зменшилася на третину.

У розробленні соціально-економічної політики для регіонів України, які не зазнали військового конфлікту, важливо враховувати контекст загальнонаціональної ситуації. Одним із ключових аспектів є усвідомлення кожним регіоном того, що країна перебуває у стані конфлікту, і, відповідно, ухвалення зважених рішень щодо розподілу ресурсів.

Це означає, що під час формування політики необхідно враховувати не тільки власні потреби регіону, а й вкладати зусилля в загальнонаціональні стратегії стабілізації та розвитку. Такий підхід дасть змогу оптимізувати використання доступних ресурсів і максимально ефективно реагувати на виклики, з якими стикається країна.

Території, не зачеплені військовими діями, мають потенціал стати привабливими місцями для підприємств, які перемістилися з регіонів конфлікту. Створення сприятливих умов для цих підприємств може сприяти їхній успішній адаптації та розвитку в новому місці.

Для цього необхідно надати таким підприємствам різноманітні інcentиви, такі як пільги на податки, субсидії, підтримка в галузі інфраструктури та доступ до кваліфікованої робочої сили. Це допоможе їм швидше відновити і розширити свою діяльність у новому середовищі.

Крім того, важливо створити умови для інтеграції цих підприємств у місцеві економічні та соціальні структури. Це може включати в себе підтримку в організації бізнес-мереж, співробітництво з місцевими установами та спільнотами, а також участь у різних програмних ініціативах.

У розвинених країнах такі регіони як Київ, Одеса, Львів тощо залишаються малонаселеними, це відбувається тому, що багато людей виїжджають з регіонів, де ведеться активна військова діяльність. Тому дуже важливо створити сприятливі умови для адаптації цих людей та інтеграції їх у нове місце проживання.

Насамперед необхідно забезпечити доступ до житла, медичного обслуговування, освіти та інших основних послуг. Державні програми підтримки та соціальні пільги можуть допомогти пом'якшити фінансові труднощі, з якими стикаються переселенці.

Крім того, важливо організувати програми підтримки зайнятості та професійної реабілітації для тих, хто втратив свою роботу через військовий конфлікт. Навчання нових навичок і допомога в пошуку роботи сприяють швидкій адаптації та інтеграції в нове середовище.

Особливу увагу слід приділити психологічній підтримці та реабілітації тих, хто пережив травматичні події під час воєнних дій. Групові сеанси підтримки, консультування та доступ до спеціалізованих послуг допоможуть впоратися з наслідками стресу і травм.

Важливо, щоб ці заходи соціальної підтримки були не тимчасовими, а орієнтовані на довгострокове поліпшення якості життя переселенців і забезпечення їм стабільного майбутнього. Тільки так можна створити умови для успішної реінтеграції в суспільство і збереження соціальної стабільності в регіонах, не зачеплених військовими конфліктами.

В умовах воєнного конфлікту, коли ресурси стають обмеженими, задоволення всіх соціальних потреб стає складним завданням. Тому необхідно шукати додаткові джерела фінансування для забезпечення соціального захисту та підтримки населення.

Один зі способів розв'язання цієї проблеми - залучення міжнародної допомоги та інвестицій. Міжнародні організації, гуманітарні фонди та країни-партнери можуть надати додаткові ресурси для реалізації програм соціальної підтримки та відновлення постраждалих регіонів.

Крім того, важливо оптимізувати використання доступних ресурсів і підвищувати їхню ефективність через реформи та інновації. Це може включати в себе поліпшення податкової політики, боротьбу з корупцією, оптимізацію державних програм і підвищення продуктивності.

Також слід активно розвивати механізми суспільно-приватного партнерства та стимулювати приватні інвестиції в соціальні проєкти. Партнерство з приватним сектором може допомогти диверсифікувати джерела фінансування та забезпечити сталий розвиток соціальної сфери.

Загалом різнобічний підхід до пошуку додаткових джерел фінансування соціальних програм дасть змогу ефективно реагувати на виклики воєнного конфлікту та забезпечити соціальний захист населення в умовах обмежених ресурсів.

Запровадження підвищеної ставки на надприбуток може стати одним із механізмів додаткового фінансування програм соціальної підтримки в умовах воєнного конфлікту. Цей захід спрямований на забезпечення більш справедливого розподілу доходів і використання економічних ресурсів в інтересах усього суспільства.

Підвищена ставка на надприбуток може бути запроваджена для великих компаній або галузей економіки, які отримують значні прибутки в умовах кризи або конфлікту. Ці додаткові кошти можуть бути спрямовані на фінансування програм соціальної підтримки, допомогу постраждалим регіонам, а також на оборонні потреби країни.

Такий механізм дасть змогу використовувати економічний потенціал бізнесу в інтересах суспільства і держави загалом. При цьому важливо враховувати баланс інтересів бізнесу і суспільства, щоб не завдати шкоди економічній активності та інвестиційній привабливості країни.

Крім того, введення підвищеної ставки на надприбуток може стати стимулом для ефективнішого використання ресурсів та інвестицій у розвиток економіки та соціальної сфери. Це також може сприяти підвищенню відповідальності бізнесу перед суспільством і формуванню більш справедливої та стійкої економічної системи.

У світі постійно мінливих викликів і можливостей, розвиток регіонів стає одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку країни в цілому. І ті регіони, які не мають на своїй території бойових дій мають особливе завдання у розробленні цілеспрямованої соціально-економічної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку та підтримки жителів цих регіонів.

У цьому контексті важливо структурувати основні напрями цієї політики, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів і досягнення конкретних цілей соціально-економічного розвитку.

На рисунку 2.7 наведено основні напрямки соціально-економічної політики регіонів на території яких відсутні бойові дії, але які несуть підвищену

відповідальність в умовах воєнного конфлікту в Україні та відповідають за підтримку належного соціально-економічного становища країни в цілому.

Рис.2.7 - Напрямки соціально-економічної політики області, що не втягнуті на пряму в бойові дії

Джерело: складено автором

Така структурована політика дасть змогу забезпечити сталий соціально-економічний розвиток регіонів України, не зачеплених воєнним конфліктом, і поліпшити якість життя їхніх жителів.

Таким чином, можна зазначити, що у 2021 році регіони України продемонстрували позитивну динаміку у своєму розвитку як в економічному, так і в соціальному аспектах. Однак у лютому 2022 року настали зміни, які радикально змінили обстановку. Військові дії та конфлікт перевернули життя країни та її регіонів, залишивши відчутний відбиток на економіці, соціальній сфері та житті звичайних громадян. Ці події наголосили на необхідності глибшого та комплекснішого підходу до питань розвитку та стабільності, а також на потребі в міжнародній підтримці та солідарності для відновлення і зміцнення українського суспільства.

У період повномасштабної агресії Росії проти України у 2022-2023 роках, соціально-економічний стан країни та її регіонів опинився під величезним тиском. Військові дії та військова окупація значно позначилися на економіці, призводячи до руйнування інфраструктури, втрати робочих місць, обвалення виробництва та економічного спаду.

Соціальні наслідки конфлікту також були вкрай серйозними. Безліч людей виявилися вимушеними покинути свої домівки через бойові дії, зіткнувшись із проблемами бездомності, втратою близьких і травмами. Переселенці та внутрішньо переміщені особи потребували невідкладної допомоги та підтримки.

Загалом, конфлікт спричинив серйозні виклики як для економіки, так і для соціальної сфери України, вимагаючи масштабних зусиль із відновлення та реабілітації після закінчення воєнних дій. Важливо було забезпечити допомогу постраждалим регіонам, підтримку переселенцям і внутрішньо переміщеним особам, а також реалізацію програм відновлення та розвитку, спрямованих на відновлення економіки та соціальної стабільності.

ВИСНОВКИ

Управління соціально-економічним розвитком території відіграє ключову роль у створенні сприятливого і стійкого середовища для життя і діяльності людей. Теоретичний підхід до цього питання передбачає комплексний розгляд різних аспектів, включно з економічним, соціальним, екологічним та інституційним складниками. Ефективне управління розвитком території вимагає не тільки розуміння її поточного стану та потреб, а й розроблення стратегій і механізмів реалізації конкретних програм і проєктів. Ключовими елементами успішного управління є грамотне планування, моніторинг та оцінювання результатів, а також залучення всіх зацікавлених сторін до процесу ухвалення рішень. Важливо також враховувати особливості та потреби кожної конкретної території, а також її потенціал для розвитку і досягнення цілей соціально-економічного прогресу.

Агресія Росії проти України суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток територій України. Цей конфлікт призвів до значних руйнувань інфраструктури, втрати робочих місць, обвалення виробництва та економічного спаду. Велика кількість людей була змушена покинути свої домівки через бойові дії, що призвело до проблем безпритульності, втрати близьких і травм. Переселенці та внутрішньо переміщені особи потребували термінової допомоги та підтримки. Економічна нестабільність і соціальні потрясіння створили складні умови для життя і діяльності місцевого населення, все це буде вимагати масштабних зусиль з відновлення та реабілітації після закінчення військових дій.

В другому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра проаналізовано основні показники соціально-економічного розвитку областей України.

Аналізуючи доходи місцевих бюджетів за 2021-2023 роки, можна побачити тенденцію їх зростання, хоча темп зростання дещо знизився у 2023 році порівняно з попередніми роками.

Структура доходів місцевих бюджетів з 2022 року зазнала певних змін, внаслідок конфлікту і напруженої обстановки на кордоні, економіка країни зіткнулася з різними викликами, такими як втрати у виробництві, скорочення

інвестицій і підвищення витрат на оборону і безпеку. Ці фактори вплинули на структуру доходів місцевих бюджетів. Збільшення витрат на оборону вимагало перегляду податкової політики, таким чином відрахування до державного бюджету податку на доходи фізичних осіб збільшили, що призвело до скорочення цих надходжень до місцевих бюджетів.

Вплив конфлікту на області України виявився різним і включав як прямі, так і непрямі збитки, що відображаються в різних обсягах. Деякі області, розташовані в непосредственній близькості до зони конфлікту, зазнали значних прямих збитків у зв'язку з руйнуванням і втратами виробництва, інфраструктури та людських ресурсів. Крім того, ці області також стали свідками непрямих економічних втрат через зменшення інвестицій, затримки у розвитку та збільшення витрат на безпеку та відновлення.

У той час, коли інші області, які знаходяться далеко від зони конфлікту, можуть бути менше піддані прямому впливу, проте вони також відчувають наслідки конфлікту через загальний спад економіки країни, зменшення інвестиційної активності та загальну нестабільність. Непрямі втрати в таких регіонах можуть включати зменшення попиту на їхню продукцію або послуги, а також підвищення витрат на захист та безпеку.

Отже, різні області України отримали різні за обсягом прямі і непрямі втрати внаслідок конфлікту, і відновлення економіки та соціальної стабільності може вимагати індивідуального підходу до кожного регіону.

Доходи на душу населення в різних регіонах різняться, проте, незважаючи на військовий конфлікт в Україні, спостерігається тенденція до їх зростання майже по всіх регіонах, крім тих, де спостерігається тимчасова окупація. Це свідчить про те, що, навіть у складних умовах військового конфлікту, економічна діяльність і соціальні процеси в країні продовжують розвиватися, із збереженням позитивних тенденцій у доходах населення.

З 2022 року обласна влада активно впроваджувала різні інструменти допомоги як вимушеним переселенцям, так і жителям, які перебувають поблизу районів бойових дій. Вона створювала спеціальні програми соціальної підтримки,

забезпечувала тимчасове житло, допомагала в працевлаштуванні та адаптації до нових умов життя. Крім того, проводилися заходи з надання психологічної допомоги та медичного обслуговування, щоб пом'якшити наслідки стресу і травм, отриманих унаслідок воєнних дій. Ці зусилля обласної влади спрямовані на підтримку вразливих груп населення та сприяння в їхній реінтеграції в суспільство, що відображає гуманітарний підхід держави до вирішення наслідків воєнного конфлікту.

У зв'язку з великим зростанням соціальних витрат після повномасштабної агресії Росії на територію України, органи влади повинні активно реагувати і адаптуватися до нових викликів. Пріоритетом є розробка і впровадження ефективних стратегій управління бюджетними ресурсами, з урахуванням збільшених соціальних потреб населення. На цій основі в роботі запропоновано впровадження диференційованого підходу до управління соціально-економічним розвитком регіонів України в умовах воєнного конфлікту.

У зв'язку з початком військового конфлікту у 2022 році, різні регіони України стали свідками відмінного ступеня втягнутості у ці події. Деякі з них переживають безпосередні наслідки військових дій, інші регіони, не зазнавши військових дій, продовжують свій звичайний економічний і соціальний розвиток.

У зв'язку з цією різницею в ситуаціях, виникає необхідність розробки індивідуальних концепцій підтримки та соціально-економічного розвитку для кожного регіону. Там, де тривають бойові дії, ключовим є зосередження уваги на забезпеченні безпеки громадян, відновленні інфраструктури та наданні допомоги постраждалим. У той же час, у регіонах, не прямо залучених до конфлікту, важливо продовжити розвивати економіку, соціальну сферу та підтримувати населення.

Такий диференційований підхід дозволить ефективно управляти соціально-економічним розвитком України в умовах воєнного конфлікту, враховуючи специфіку та потреби кожного регіону. Це буде кроком до покращення ефективності реалізації соціально-економічних програм і допоможе зменшити негативний вплив воєнного конфлікту на населення різних регіонів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверкина М.Ф. Інструменти механізму забезпечення стійкого розвитку міст. Економічний форум. 2013. №2. С. 79–84.
2. Базавлук Н., Рагімов Ф. Механізм державного управління сталим розвитком регіонів в контексті принципів належного врядування. Державне управління та місцеве самоврядування. Дніпро, 2018. Вип. 2 (37). С. 63–68.
3. Балтачєєва Н. Типологізація регіонів України за рівнем соціального та економічного розвитку. Україна: аспекти праці. 2012. № 3. С. 31.
4. Біла О. Щодо інструментів розкриття «точок зростання» у стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів : аналітична записка. Київ : НІСД. 2011. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/354>
5. Бобровська О. Ю. Механізм формування та реалізації державної економічної політики регіонального розвитку: Механізми управління економічним розвитком регіонів. Дніпро: Право, 2018. С. 1–5.
6. Бойко А.В. Конвергенція та нерівномірність розвитку регіонів України: ризики, тенденції, перспективи. Економіка і регіон. 2014. № 1(44). С.72–78.
7. Бульда С.О. Фактори впливу на формування і використання ресурсного потенціалу регіону. Наукові праці МАУП. 2011. Вип. 3(30). С. 97-102.
8. Вишиванюк М. В. Механізм державного управління сталим розвитком регіонів. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2011. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=473>
9. Вишневський В. П., Рекова Н. Ю. Принципи, економічні й інституційні передумови фіскальної децентралізації в умовах постконфліктного відновлення. Проблеми економіки. 2016. № 4. С. 183–189.
10. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. Регіональна економіка. 2015. № 3. С. 34
11. Войтик О. Особливості державного управління регіональним розвитком: теоретичні аспекти. Державне управління та місцеве самоврядування. Львів, 2017. Вип. 1. С. 21–25.

12. Воробей В., Кравчук К., Крижанівський В., Поліковська Ю. Інструменти економічного розвитку територій. Львів, 2017. 68 с. URL: http://ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Local_Economic_Development_Toolkit_UA.pdf

13. Геєць В. М. Особливості взаємозв'язку економічних та політичних трансформацій на шляху до розвитку України. Економіка України. 2017. № 5-6. С. 31–38.

14. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf> (дата звернення: 31.03.2020).

15. Дегтярьова О. О., Телешевська С. М. Сталий розвиток та його складові. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/11419/1/Teleshevska.pdf>

16. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

17. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку : навч. посіб. / В. Мамонова, Н. Балдич, Н. Гринчук та ін. Київ : Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. 176 с.

18. Дубницький В. І. Регіональна інфраструктура: модернізація, пріоритети та перспективи розвитку. Проблеми економіки. 2017. № 2. С. 161-168.

19. Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності : монографія / А. І. Ковальов, М. Д. Балджи, Н. В. Сментина та ін.; за заг. ред. А. І. Ковальова. Одеса : Атлант, 2014. 178 с.

20. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf

21. Зінченко О.А. Проектний підхід до створення іміджу території. European Journal of Management Issues. 2017. Вип. 25 № 3-4. С. 176-183

22.Івашків Ю. Д. Основні етапи теоретичного розвитку механізмів державного управління стратегічним плануванням на регіональному рівні. Вісник АМСУ. Серія : «Державне управління». 2014. № 2 (11). С. 47–51.

23.Іжа М. М., Берегой А. Т., Попов С. А., Балабаєва З. В. Теоретичні питання вивчення системи регіонального управління. Київ, 2013. С. 5-15.

24.Качний О. С. Формування та реалізація дієвих механізмів державного управління соціально-економічними процесами регіонального рівня. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 64-66.

25.Ковальов А. І., Карпов В. А., Корольова Т. С., Павлова Т. В. та ін. Стратегічне планування збалансованого розвитку міста Чорноморськ до 2025 року : монографія / За заг. ред. А. І. Ковальова. Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2018. 80 с. URL: [http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6207/1/Консалтингове%20забезпечення%20управлінських%20економіко-екологічних %20рішень%20на%20регіональному%20рівні.pdf](http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6207/1/Консалтингове%20забезпечення%20управлінських%20економіко-екологічних%20рішень%20на%20регіональному%20рівні.pdf)

26.Кондратенко Н. Соціально-економічні та правові аспекти міжрегіонального співробітництва. Збірник наукових праць ЧДТУ 2014. Вип. 38. Ч.1. С. 133-137.

27.Концептуальні засади реформування економічної системи в умовах євроінтеграції: монографія / Пасічник Ю.В., Ходжаян А.О.,Шпак Л.О., та ін. [за заг. ред. д.е.н., професора Ю.В. Пасічника], 2017.– 421 с.

28.Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади // Національний проєкт «Децентралізація». Стан реалізації та подальші кроки. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>

29.Костьов'ят Г. І. Соціально-економічний розвиток країни в умовах децентралізації. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С. 95–98.

30.Макаренко М.В. Імідж регіону як головний чинник його конкурентоспроможності

31.Медвідь В.Ю. Економічне регулювання регіонального розвитку: теорія, методологія, практика: монографія. Київ. НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень, 2015. 281 с.

32.Місцеве самоврядування в Україні : сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / За заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.

33.Моделювання соціально-економічного розвитку мезосистем в умовах децентралізації : монографія / Н. В. Сментина, А. І. Ковальов, А. З. Підгорний, В. А. Карпов, Т. С. Корольова, Т. В. Павлова, К. В. Вітковська; за заг. ред. Н.В. Сментини. Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2019. 272 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9491>.

34.Молодожен Ю. Б. Самодостатність територіальних громад : системний підхід : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. 370 с.

35.Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 вересня 2020 р. // Національний проєкт «Децентралізація» : сайт. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BDi%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3__10.09.2020.pdf.

36.Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування Міністерства розвитку громад та територій України станом на 10 серпня 2020 р. // Національний проєкт «Децентралізація» : сайт. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/592/%D0%9C%D0%BE%D0%BDi%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3__10.08.2020.pdf.

37.Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади URL: <https://mtu.gov.ua/content/monitoring-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi.html>

38.Новак А. Як підняти українську економіку : монографія. 5-те вид. доп. Київ : ТОВ «Інпрес», 2015. 432 с.

39.Підгорний А. З., Корольова Т. С. та ін. Статистичні методи в управлінні розвитком регіону : монографія / За заг. ред. А. З. Підгорного. Одеса : ФОП Гуляєва, 2016. 218 с.

40.Регіональний розвиток в Європейському Союзі : уроки для України : проект «Підтримка сталого регіонального розвитку EuropeAid/125234/C/SER/UA»]. 30 с. URL: <http://tarkas.com.ua>

41.Сментина Н. В. Стратегічне планування на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад. Економічні інновації : зб. наук. праць. 2017. Вип. 64. С. 287–292. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6930>

42.Сментина Н. В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні : теорія, методологія, практика : монографія. Одеса : Атлант, 2015. 365 с.

43.Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства URL: razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf

44.Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір та ін.; за ред. С. О. Білої. Київ : НІСД, 2013. 54 с.

45.Стратегії розвитку регіонів : шляхи забезпечення дієвості : аналіт. доп. / [С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук та ін.]; за ред. С. О. Білої. Київ : НІСД, 2011. 88 с.

46.Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія / М.І. Зверяков, А. І. Ковальов, Н. В. Сментина. Одеса : ОНЕУ, 2017. 175 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6929>

47.Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні : актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації : наук. доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2017. 120 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

48.Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 278 с.

49.Kisiel R., R. Marks-Bielska (red.). Polityka gospodarcza (zagadnienia wybrane). Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. Olsztyn, 2013. 306 s.

50.Kollar K. The examination of the instruments of local economic development, particularly in consideration of Vienna. Hungarian Journal of Industrial Chemistry. 2011. Vol. 39 (1). Pp. 21–25.